

Militaire Spectator

FOTO AVDKL

**WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT**

Recuperatie . . . niet alleen de mens, maar het gehele systeem. Een ingewikkelde operatie, die ons aller aandacht verdient! (zie de blz. 493 en 495)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

J. C. A. C. de Vogel

brigade-generaal der infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse

generaal-majoor v. d. Kon. luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch

luitenant-kolonel der cavalerie

B. A. C. Droste

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

ir. G. M. van der Laan

brigade-generaal van de technische staf

H. M. van Lent

majoor der genie

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel verbindingdienst

drs. Ch. F. Turpijn

kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Spui 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Willibrorduslaan 57, 5521 KB Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	492
<i>Editoriaal:</i>	493
Recuperatie	
C. D. A. Blankestijn: Reconstitution. Hoeksteen van ComNorthags „concept of operations”	495
G. Mensink: Leer der operatiën	506
M. Schouten en R. J. van Vels: Operatieve kunst en tactiek. Samenhang in het optreden van legergroep tot brigade (1)	512
drs. M. J. Wijnheymer: Klaplopen in het nucleaire tijdperk	523
drs. A. J. Vinke: Het falende oppergezag. Keizer Wilhelm II als „Oberster Kriegsherr”	529
<i>Boeken</i>	536
Vakpers: „Fly by light”	537

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 77010 (23.1/80). Adviescommissie III bij de Koninklijke landmacht (herdruk, juni 1988).

LaO 77009 (23.1/79). Adviescommissie-II bij de Koninklijke landmacht (2e herdruk, juni 1988).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de Koninklijke luchtmacht (herdruk, juli 1988).

LaO 88008 (55.17/98). Regeling inter-

ationale verhuizingen van/naar Nederland naar/van de Verenigde Staten van Amerika of Canada en verhuizingen binnen de Verenigde Staten van Amerika.

Lamed 012-88 (78/559). Omscholing tot materieelbeheerder.

Lamed 013-88 (78/560). Dienstvaktechnische opleiding voor (sergeant-majoor) administrateur.

Lamed 014-88 (78/561). Omscholing tot administrateur.

Lamed 015-88 (78/562). Cursus stafdienst/staforientatie aan de Hogere Krijgsschool.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de Koninklijke landmacht van kracht zijnde boekwerken:

COKLP-ART-001/M109 A2/A3. Syllabus artillerie.

COKLP-INF-001. Syllabus infanterie 001.

COKLP-INF-002. Syllabus infanterie 002.

COKLP-INF-003. Syllabus infanterie 003.

VS 2-1601. Handleiding voor het ontwikkelen van functieopleidingen.

VS 2-1600. Handleiding voor de functieanalist.

VS 5-1/4A. Verz-genie techn. gegevens, deel 4A.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op donderdag 24 november a.s. houdt de vereniging voor leden en introducé(e)s in de Generaal Majoor de Ruijter van Steveninckkazerne te Oirschot een bijeenkomst waar gen G. L. J. Huyser, onder het motto

Terugkijken naar de toekomst

terugkijkend op zijn militaire carrière, zijn visie op de toekomst van de krijgsmacht zal geven.

Aanvang 19.30 uur. Introductie d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, geb. 110, postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Telefonische aanmelding wordt op prijs gesteld; telefoon tijdens diensturen: (070) 16 68 99.

VS 5-62, 1e dr. Vouwbrug.

IK 5-144, 2e dr. Het varen met de werkboot aluminium, alg. dienst.

VS 2-717/1, 1e o.v.w. Teamgevechtshandleiding.

VS 2-717/2, 1e dr. Handboek tank-pantserinfanterie-pantser-rups-antitankpeloton.

VS 7-310, 3e dr. Schiettabel geweer FAL met infraroodapparatuur.

VS 7-320, 3e dr. Schiettabel mitrailleur MAG op vtg-affuit.

VS 7-340, 1e dr. Schiettabel nabijbestrijding.

VS 7-507, 2e dr. Geweer 7,62 mm Nato FN.

VS 7-536, 3e dr. Boordwapensysteem 25 mm op de YPR-765.

VS 7-827, 2e dr. Handgranaten.

IK 6-20/3, 1e dr. Plaatsbepaling waarnemingspost.

VS 6-200/2, 2e o.v.w. Terreinmeetmateriaal.

VS 6-252, 2e o.v.w. Bediening enkel stuk 155 mm hw mech.

VS 44-41, 2e dr. Bediening van de lucht-doelartillerie wapensysteem.

VR 44-120, 1e dr. Weermeetdienst luchtdoelartillerie.

Recuperatie

De boodschap van kolonel Blankestijn in zijn artikel *Reconstitution. Hoeksteen van ComNorthags „concept of operations”* in dit nummer is duidelijk en komt in het kort op het volgende neer. Een goede uitvoering van de operationele conceptie van ComNorthag is mede gebaseerd op het voorhanden hebben van inzetbare, gevechtsgereede reserves. Dat houdt onder meer in dat gesleten eenheden in een zo kort mogelijke tijd weer (volledig) inzetgereed moeten worden gemaakt. Daartoe moeten (internationale) procedures worden ontwikkeld en/of verder worden uitgewerkt.

Op zich is recuperatie geen nieuw probleem; zowel in de Eerste als in de Tweede Wereldoorlog zijn alle strijdende partijen geconfronteerd met deze problematiek, waarvoor toen verschillende (overigens nog steeds leerzame) oplossingen werden gevonden. (Om begripsverwarring te voorkomen wordt hier de Nederlandse uitdrukking „recuperatie” gebruikt, maar dat terzijde.)

Inmiddels is bij recente Amerikaanse beproevingen gebleken dat het recuperatieproces aanzienlijk langer duurt dan operationeel wenselijk zou zijn, namelijk voor een bataljon ten minste 72 uur! Tot zover de boodschap.

Inderdaad een belangrijk probleem, dat aandacht verdient en om een oplossing vraagt en niet alleen maar ter wille van een goede uitvoering van de operationele conceptie van ComNorthag; de noodzaak tot recuperatie speelt immers evenzeer op het tactische niveau, met alle daaraan gerelateerde problemen.

Bovendien moeten wij ons realiseren dat er in feite sprake is van twee, in elkaars verlengde liggende, problemen, waarbij recuperatie als zodanig slechts het tweede probleem vormt. Bij recuperatie vragen wij ons af op welke wijze en in welke tijd een gesleten eenheid weer inzetbaar kan worden gemaakt. Daarvóór ligt echter de ten minste zo belangrijke vraag hoelang het duurt voordat een eenheid zodanig is versleten dat zij recuperatie behoeft en hoe dan de aflossing van die eenheid wordt geregeld. En op deze vraag zijn maar weinig concrete antwoorden te geven; sterker nog, een eerste verkenning van dit probleem werpt meer vragen op dan zij antwoorden geeft.

In beschrijvingen van het toekomstige gevecht, zoals wij die in velerlei studies aantreffen, komen wij in het algemeen de volgende typering tegen. Het (toekomstige) moderne gevecht zal onder meer worden gekenmerkt door — plaatselijk en tijdelijk — zeer hevige verliezen. Die zullen worden veroorzaakt door de combinatie van sterk verbeterde doelopsporingsmiddelen, commandosystemen en toenemende trefzekerheid en letaliteit van wapensystemen. Ook zal er steeds meer sprake zijn van een „klokronde” optreden waardoor de intensiteit van het gevecht zal toenemen en derhalve de relatieve „rustpauzes” zullen afnemen.

Dat alles lijkt een acceptabele hypothese, maar hoe valt dit nu te vertalen in realistische verliesramingen? De verliesramingen in de huidige (oefen)stafgegevens zijn in feite gebaseerd op (voornamelijk Amerikaanse) ervaringscijfers, afkomstig uit de Tweede Wereldoorlog, Korea en — waar nuttig en mogelijk — recente gewapende conflicten in het Midden-Oosten. Daar waar ervaringscijfers nagenoeg geheel ontbreken wordt uitgegaan van prognoses. Deze planningsgegevens hebben echter in het algemeen een ding gemeen, namelijk dat ze in principe gelden voor formaties, optredend in grote

gebieden gedurende een lange periode. Met andere woorden: ze zijn gebaseerd op de wet van de grote getallen en derhalve maar zeer beperkt bruikbaar voor verliesramingen van bijvoorbeeld een brigade, optredend gedurende enkele dagen in een modern verdedigend gevecht zoals hiervoor getypeerd.

Tijdens de studie „Optimale mix” en daarop volgende studies is door FEL/TNO onderzoek gedaan naar de verandering in krachtsverhoudingen tussen aanvallers en verdedigers, waarbij wisselende aanvangskrachtenverhoudingen als variant zijn genomen. Het zou op deze plaats te ver gaan om in details te treden, maar het blijkt in het algemeen dat, bij een aanvangskrachtenverhouding van 1:3, deze verhouding — ook bij wederzijds afnemende krachten — nagenoeg constant blijft.

In het huidige tactische optreden wordt ervan uitgegaan dat een team in staat moet zijn in een gemiddelde situatie een aanvallend versterkt WP-bataljon tot staan te brengen. Ervan uitgaande dat een dergelijk bataljon niet zonder meer de aanval zal stoppen, zal — zo moet toch worden aangenomen — een verlies moeten worden opgelegd van ca. 30 à 40%. Gezien het voorgaande moet eveneens worden aangenomen dat het verdedigende team gedurende die gevechtsactie een min of meer vergelijkbaar verliespercentage zal oplopen; hierbij moet worden bedacht dat deze gevechtsactie zich in zeer korte tijd, mogelijk zelfs binnen een etmaal, zal kunnen afspelen.

Wij kunnen ons in vredetijd maar moeilijk een idee vormen van een dergelijk verliespercentage; ter illustratie wordt daarom verwezen naar de slag om Bastogne, waarbij de totale verliezen van de uiterst ervaren en geharde 101 Airborne divisie 30% bedroegen, weliswaar opgelopen in een onvergelijkbare situatie, maar die niettemin bij het ontzet aan het einde van hun latijn waren. Derhalve mag worden verwacht dat — in het bijzonder bij aanvang

van een gewapend conflict — een onervaren team bij dergelijke verliezen fysiek en moreel zodanig zal zijn geschokt dat een onmiddellijke voortzetting van de opdracht problematisch is en derhalve recuperatie in een relatief veilig gebied dringend is gewenst. De duur van die recuperatieperiode zal waarschijnlijk korter kunnen zijn dan de eerder genoemde 72 uur — het gaat hier immers om een kleinere eenheid — doch zal naar schatting toch 24 uur vergen.

Ook moet worden aangenomen dat, min of meer gelijktijdig, in de nabije omgeving verscheidene teams in een vergelijkbare situatie zullen verkeren; in andere vakken daarentegen zullen sommige teams op dat moment wellicht nog nauwelijks gevechtscontact hebben gehad en op grond van de actuele situatie naar verwachting zelfs niet meer krijgen. Alvorens tot recuperatie kan worden overgegaan, moet de taak van het desbetreffende team op de een of andere wijze worden overgenomen door een ander team; pas daarna kan naar een verzamelgebied worden verplaatst. In een aantal gevallen kan dat overnemen nog binnen bataljon of brigade worden gerealiseerd; vrij snel echter zal steun van „buiten” noodzakelijk zijn. Dat vereist een flexibele organisatiestructuur, zodanig dat zowel horizontale als verticale „verschuivingen” relatief eenvoudig en snel kunnen worden uitgevoerd.

Het afgeloste team moet zo snel mogelijk weer op sterkte worden gebracht en inzetgereed gemaakt. Een beschouwing over de wijze waarop dat dient te geschieden en de daarmee gepaard gaande, zeker niet geringe, problematiek wordt in dit bestek achterwege gelaten.

Het is echter een illusie te menen dat recuperatie een exclusief probleem voor het legergroepsniveau zou zijn; integendeel, de noodzaak tot een nadere bestudering van de recuperatieproblematiek op het tactische niveau lijkt zeker zo urgent.

C. D. A. Blankestijn

kolonel der Intendance

Reconstitution

Hoeksteen van ComNorthags „concept of operations”*

In de hoofdkwartieren van Afcnt, Northag en Centag is de laatste jaren het onderwerp *reconstitution* zeer actueel. Hoewel de met dit begrip samenhangende problematiek tot nu toe alleen naar voren wordt gebracht bij de verschillende logistieke afdelingen van die hoofdkwartieren, wordt thans ook van operationele zijde meer aandacht besteed aan de operationele consequenties.

De operationele conceptie van Northag en Centag is mede gebaseerd op de beschikbaarheid van gevechtsgereede reserves. Dat houdt in dat gesleten eenheden, die door reserve-eenheden zijn afgelost, in een zo kort mogelijke periode weer gevechtsgereed moeten worden gemaakt. Dit laatste proces — de *reconstitution* — is de hoeksteen van ComNorthags „concept of operations”.

In 1987 is aan dit onderwerp een tweedaagse G4-conferentie gewijd en in december van hetzelfde jaar besteedde 1 (NL) Lk gedurende de Oefening Logex Exploratio '87 veel aandacht aan deze materie.

In dit artikel tracht ik, uit mijn ervaring als G4 Northag enkele ideeën aan te dragen die mogelijk als basis kunnen dienen voor een verdere discussie.

Begripsbepalingen

Bij de NAVO-partners bestaat met betrekking tot het begrip *reconstitution* geen eensluidende terminologie. Spreekt men in het Britse legerkorps van *refurbishment*, dan bedoelen de Amerikanen *reconstitution*, en met begrippen als *reorganization*, *regeneration*, *redistribution* en *rehabilitation* wordt hetzelfde bedoeld. Het begrip *rehabilitation* is overigens het enige dat in de MAS/AAP-6/1, de NATO Glossary, is omschreven [1].

* Sommige Engelse uitdrukkingen en definities verliezen bij vertaling hun (internationale) lading; in dit artikel zijn ze derhalve onvertaald gelaten.

Alvorens te concluderen welke begripsomschrijving het toepasselijkst is zullen de meest gehanteerde begrippen nader worden bezien.

Allereerst *reconstitution*; dit begrip wordt, in Tradoc Pamphlet 525-51 [2], omschreven als:

Actions necessary to restore units that suffered attrition, to a level of combat effectiveness commensurate with their anticipated mission by the infusion of resources based on specified priorities.

Centraal staat in de definitie „het niveau van combat effectiveness dat nodig is” en de „te voren vastgestelde prioriteiten”. (Het begrip combat effectiveness zal later nog aan de orde komen.) Bij „de verwachte opdracht” dient eventueel aan nodige extra training te worden gedacht.

Deze omschrijving van *reconstitution* komt nagenoeg overeen met de omschrijving in Afcnt-Directive 80-91, het enige NAVO-directief dat zich met *reconstitution* bezighoudt, en die luidt:

Non-routine actions taken to reserve attrited units to a specified level of combat effectiveness.

Het begrip *reconstitution* wordt in de Amerikaanse vakliteratuur van het Combat Studies Institute van de Combined Arms Operations Research Agency (CAORA) [3] als volgt gedefinieerd:

The total process of keeping the force supplied with various supply classes, services and replacement personnel and equipment to maintain the desired level of combat effectiveness.

Beide definities ontlopen elkaar niet veel; hoewel de Afcnt-definitie wat globaler is, geeft ze toch meer richting aan het proces dat in werking moet worden gesteld. In de Amerikaanse definitie wordt echter de nadruk gelegd op personeels- en materieelaanvulling.

Het begrip *regeneration* beschrijft het Tradoc-document als volgt.

All actions to bring a formation or unit, which has suffered attrition, to its original level of battleworthiness by the infusion of fresh personnel and equipment.

Deze omschrijving komt het dichtst bij de definitie van *reconstitution*. Het anticiperen, d.w.z. het gereedmaken voor een volgende operatie op basis van bepaalde vastgestelde prioriteiten, ontbreekt echter bij deze omschrijving.

Door het eerder genoemde Amerikaanse studie-bureau wordt *regeneration* omschreven als:

All the actions including personnel- and material replacements, reorganization and redistribution, necessary to restore attrited units, that are no longer combat effective to the desired level of combat effectiveness.

Deze omschrijving komt eveneens sterk overeen met de eerder gegeven definitie van *reconstitution* van dit bureau.

Ten slotte de omschrijving van het begrip *rehabilitation*, zoals dat in de NATO Glossary is omschreven:

The processing, usually in a relatively quiet area, of units or individuals recently withdrawn from combat or arduous duty, during which units recondition equipment and are rested, furnished special facilities, filled up with replacements, issued replacement supplies and equipment, giving training, and generally made ready for employment in future operations.

De definitie omschrijft het proces en komt sterk overeen met de beschrijving van *reconstitution*.

Het in de KL gebruikte begrip *recuperatie* wordt thans door de Hogere Krijgsschool omschreven als:

De activiteiten gericht op het zoveel mogelijk herstellen van de gevechtswaarde van een eenheid tijdens een periode waarin de eenheid niet wordt ingezet om haar operationele taak uit te voeren.

Met deze begripsomschrijving wordt in feite een deel van de definitie van *reconstitution* gedekt. De elementen „het opvoeren van de gevechtswaarde dat nodig is voor de verwachte operatie” en „volgens te voren vastgestelde prioriteiten” komt hierin niet tot uitdrukking.

In de eerder genoemde conferentie heeft Northag getracht enige lijn in de terminologie te brengen. De voorkeur ging toen uit naar de term *reconstitution*. Binnen Northag wordt deze term nu algemeen gehanteerd. Met het begrip wordt bedoeld:

Alle handelingen die noodzakelijk zijn om gesleten eenheden af te lossen en te verplaatsen, en voor het herstellen van de gevechtswaarde van de eenheden, tot het niveau dat noodzakelijk wordt geacht voor de komende opdracht, door het inbrengen van personele en materiële middelen.

Onder deze definitie worden de begrippen *reorganization*, *regeneration* en *redistribution* als opties gezien.

Combat effectiveness

Het begrip *combat effectiveness* wordt in geen enkel NAVO-document gedefinieerd, maar wordt binnen Afcen, Northag en Centag toch gehanteerd. In het rapport van het Combat Studies Institute [3] wordt *combat effectiveness* omschreven als:

The unit's ability to carry out a given mission. There are many factors that contribute to a unit's capability to carry out combat operations. These include such identifiable elements as weapons strength and technical specifications (lethality, range, accuracy), personnel strength, logistic resources and assets. There are unquantifiable factors which include unit training, leadership, morale, motivation and the debilitating influence heavy attrition and battlefield stress may have on combat effectiveness.

Combat effectiveness wordt in Central Region Directive 80-50 onderverdeeld in „ratings”.

Rating 1. The unit is capable of performing its wartime General Defence Plan (GDP) mission. The unit is fully operational. personnel and equipment strength higher than 90%. (Aangegeven als CE 1/1)

Rating 2. The unit is generally capable of performing sustained operations. And it's wartime GDP mission in a competent manner, some minor deficiencies may exist. The unit is substantially operational. Personnel strength 75%-90%, equipment strength 80%-90%. (Aangegeven als CE 2/2)

Rating 3. The unit is generally capable of performing its wartime GDP missions. Sustained operations may be limited by major deficiencies. The unit is marginally operational. Personnel strength 60%-75%. Equipment strength 70%-80%. (Aangegeven als CE 3/3)

Rating 4. The number of major deficiencies would most likely prevent the unit from performing its assigned wartime mission effectively. The unit is not operational: personnel strength below 60% and equipment strength below 70%. (Aangegeven als CE 4/4)

In bepaalde gevallen onderkent men ook:

Rating 5. Unit temporarily not operational due to major deficiencies.

Deze laatste rating wordt echter niet vermeld in het eerder genoemde CR Directive.

Combat effectiveness is gebonden aan een formatie/eenheid en is slechts een momentopname.

De beoordeling van de toestand, die tot de bepaling van de *combat effectiveness* leidt hangt af van vele objectieve en subjectieve factoren. De volgende indicatoren kunnen als meest bepalend worden beschouwd.

Personeelssituatie. De commandant evalueert de sterkte van de eenheid, rekening houdend met aantal en soort gewonden, de aanwezigheid en de conditie van het aanwezige sleutelpersoneel, de status van de bemanningen van de wapensystemen en hun niveau van geoefendheid, de effectiviteit van de bevelsketen en de gevolgen van de individuele aanvullingen op de eenheid.

Materieelsituatie. De commandant evalueert de status van de belangrijkste wapensystemen in de eenheid, alsmede overig essentieel materieel. Tevens neemt hij in ogenschouw: de hoeveelheid munitie en brandstof in de eenheid alsmede de elementen die voor de herbevoorrading zorgen.

De status van de gevechtsondersteunende eenheden. De commandant evalueert de beschikbare veldartillerie, eov-, genie- en overige eenheden. De effectiviteit van deze eenheden kan de operaties van de formatie beïnvloeden.

Subjectieve indicatoren. De commandant beoordeelt behalve de bovengenoemde elementen de effectiviteit van het leiderschap, het moreel, de discipline, de corpsgeest, de wijze van betrokkenheid enz.

Het wegen van deze indicatoren is een zaak van de commandant en sterk afhankelijk van de ervaring, die hij en zijn staf hebben. Door een aantal factoren kunnen sommige indicatoren een hogere of lagere wegingsfactor krijgen, zoals:

- hoe lang is de eenheid in gevecht geweest?
- hoe intens was het gevecht?
- hoe groot is de gevechtservaring van de eenheid?
- de fysieke conditie van de soldaten;
- het aantal, het opleidingsniveau en de conditie van de personeelsaanvullingen;
- de totale gevechtssomstandigheden (weer, terrein, vijand, gebruik van nbc-middelen enz.).

Het resultaat van de beoordeling van de toestand, de evaluatie van de commandant, bepaalt de *com-*

bat effectiveness van de eenheid. Uiteindelijk leidt dit tot de beslissing wanneer *reconstitution* noodzakelijk is.

Zoals uit het voorgaande blijkt is het vaststellen van de *combat effectiveness* geen puur logistieke aangelegenheid.

Enkele voorbeelden van reconstitution uit deze eeuw

De „British Expeditionary Force” (BEF) in de Eerste Wereldoorlog

In 1915 bleek dat de Eerste Wereldoorlog een langdurige oorlog zou worden met veel verliezen. Het werd duidelijk dat troepen in loopgraven en in schuttersputten niet voor onbepaalde tijd konden blijven zitten. Daarom werd het volgende aflossingssysteem ontworpen.

Een infanteriebrigade met twee regimenten van elk vier bataljons verbleef in beginsel 2 weken aan het front in loopgraven en in reserveopstellingen, waarna ze voor een week in een rustkamp ging.

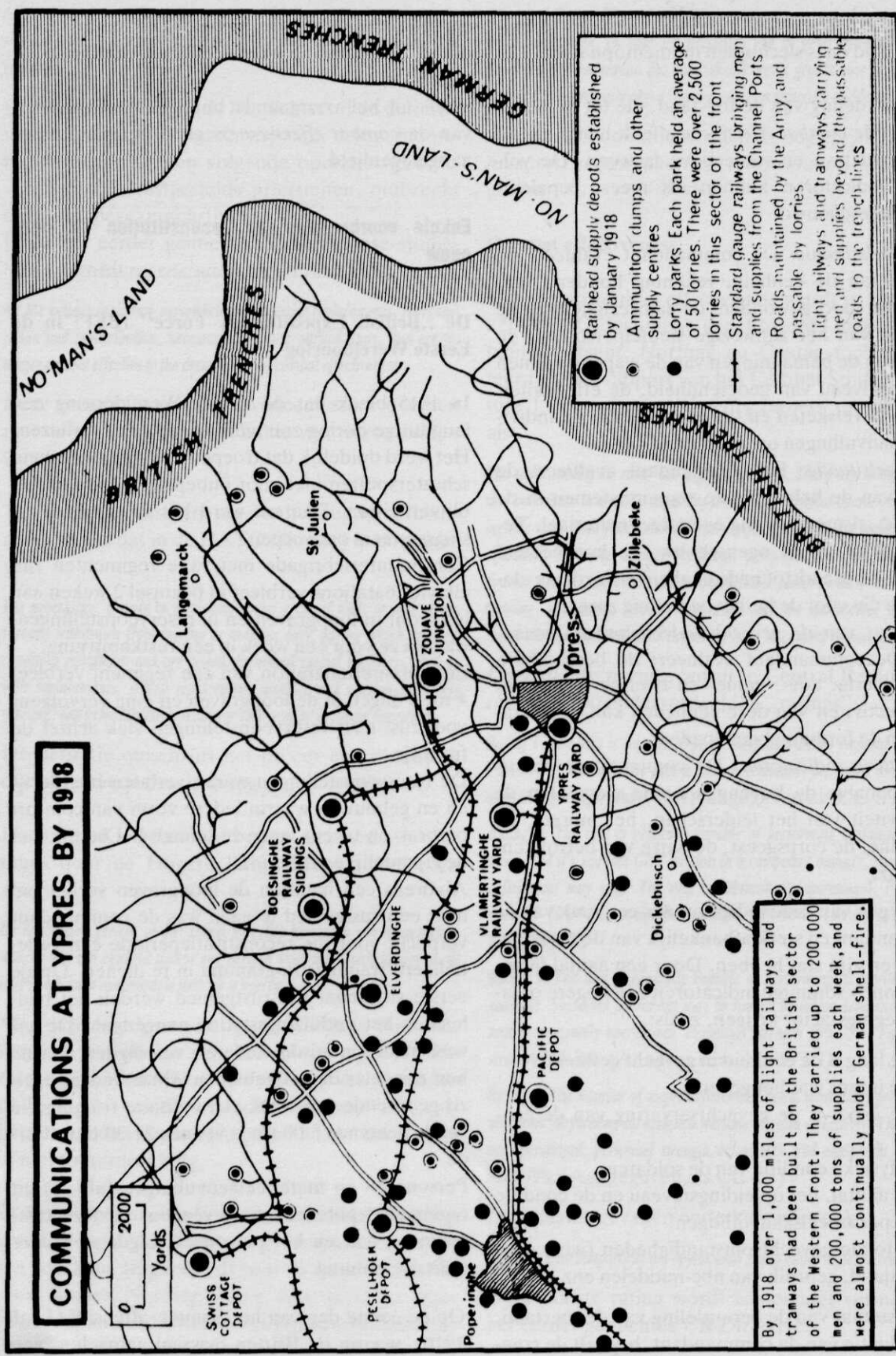
Een infanteriebataljon van een regiment verbleef 4 tot 8 dagen in de loopgraven en ging vervolgens voor rust naar reserveopstellingen vlak achter de frontlijn.

De reserveopstellingen waren verlaten boerderijen en gebouwen waarin iedere vorm van comfort ontbrak en tevens lagen ze binnen het bereik van de vijandelijke artillerie.

Alvorens een bataljon de loopgraven verliet om naar een rustgebied te gaan was de commandant verplicht voor die reconstitutieperiode een gedetailleerd trainingsprogramma in te dienen. Op de eerste stop naar dat rustgebied werden het badhuis en het ontluizingsstation aangedaan. De gewassen en ontluisde soldaten vervolgden daarna hun reis naar de rustgebieden. Daar ondergingen zij gedurende een week een militaire training die van 's ochtends 6.00 tot 's avonds 21.30 uur duurde.

Personeels- en materieelaanvullingen (afb. 1) uit regimentsdepots kwamen eveneens in deze rustgebieden aan en het personeel volgde ook deze militaire training.

Op de eerste dag van het Somme-offensief (1 juli 1916), waarin de Britten massaal aanvielen, ver-

COMMUNICATIONS AT YPRES BY 1918

Railhead supply depots established by January 1918

● Ammunition dumps and other supply centres

○ Lorry parks. Each park held an average of 50 lorries. There were over 2,500 lorries in this sector of the front

— Standard gauge railways bringing men and supplies from the Channel Ports

— Roads maintained by the Army and passable by lorries

— Light railways and tramways carrying men and supplies beyond the passable roads to the trench lines

By 1918 over 1,000 miles of light railways and tramways had been built on the British sector of the Western Front. They carried up to 200,000 men and 200,000 tons of supplies each week, and were almost continually under German shell-fire.

Afb. 2 Deel van het logistieke systeem van de Britse Expeditionnaire Macht

Afb. 1 Materieelaanvullingen in de Eerste Wereldoorlog

loor de BEF 60.000 man; de overlevenden van de nagenoeg vernietigde infanteriebataljons werden volgens de normaal geldende procedures afgevoerd naar de rustgebieden waar zij het standaardtrainingsprogramma afwerkten. Met die werkwijze werd voorkomen dat de overlevenden te lang zouden stilstaan bij de overweldigende ramp die hun eenheid had getroffen. Terwijl de gesleten eenheden werden gereorganiseerd werd het offensief voortgezet met „gereconstitueerde” eenheden.

De Duitse troepen in de Eerste Wereldoorlog

De Duitse eenheden bleven gemiddeld 10 dagen in de frontlinie. Gedurende de Somme-operatie bevond zich van een Duitse standaarddivisie een derde deel in diepe schuttersputten en loopgraven, een derde in kwartieren tussen 1000 tot 2500 m van de frontlijn en een derde in dorpen, 4 tot 6 km naar achteren. De voorbereidende beschieting door de BEF voor dit offensief duurde een week waarin ongeveer 2,7 miljoen granaten op de Duitse stellingen werden afgevuurd. Hierdoor werden de Duitsers ernstig op de proef gesteld en zij hadden veel moeite hun loopgraven open te houden en de herbevoorrading van voedsel te garanderen. Zij verloren in de voorste loopgraven gedurende de 5 maanden van deze operatie 400.000 man. Dat was geen aanleiding hun standaardbataljonsaflossingsschema te wijzigen; wel werd het reconstitutiesysteem aangepast. Vanaf 1917 werden de reservedivisies achter de frontlijndivisies ondergebracht. Deze reserves kwamen onder bevel van de frontlijndivisiecommandant. Deze putte hieruit om zijn frontlijndivisie gedurende het gevecht intact te houden.

Logistieke ondersteuning

Het statische gevecht in de loopgraven maakte de logistieke ondersteuning van de reconstitutie uiterst eenvoudig. Er konden standaardverzorgings/distributieketens worden opgebouwd, standaard-schema's voor herbevoorrading worden ontwikkeld en er kon een netwerk van depots, werkplaatsen, verzorgingsinrichtingen e.d. worden opgezet (afb. 2).

De verzorging van de Amerikaanse Expeditionaire Macht was gebaseerd op een automatisch bevoorradingssysteem. De vervanging van personeel had echter prioriteit boven het opvoeren van voorraden en uitrusting. Er was bij de Amerikanen een chronisch tekort aan infanteristen, daarom werd logistiek personeel als aanvullingspersoneel gebruikt.

Deze actie leidde tot een uitholling van het logistieke systeem, waardoor de Amerikanen in 1918 werden gedwongen 5 gevechtsdivisies op te splitsen ter aanvulling van het logistieke systeem en andere gevechtsdivisies.

Het Duitse systeem in de Tweede Wereldoorlog

Duitsland begon de Tweede Wereldoorlog met 106 divisies met een gemiddelde personeelssterkte van 17.000 man. Eind 1943 bedroeg dat aantal 278 met een gemiddelde sterkte van 10.500 man en in april 1945 waren het 260 divisies met een sterkte van 10.000 man.

In 1939 besloot de Duitse Generale Staf over te gaan tot een getrapte mobilisatie ten einde de fouten te vermijden die in 1914 waren gemaakt. De

Afb. 3 Amerikaanse infanterie-aanvullers controleren hun uitrusting

overhaaste algehele mobilisatie van 1914 had destijds de economie van het land volledig verlamd. De Duitse economie in 1939 was dan ook veel meer „oorlogsgericht” dan die van 1914.

Het aanvullingsleger riep personeel op en leidde dat op; dit personeel werd toegeleverd uit recrutingsstations die in 20 militaire districten waren ondergebracht. Ieder regiment aan het front had in Duitsland een depotbataljon. Personeelsaanvullingen reisden in eenheden van 1000 man (de zg. „Marschbatallione”) naar hun oorlogslokaties. Een officier van de moedereenheid leidde de Marschbatallione naar de divisie waarvoor zij bestemd waren. De soldaten gingen direct naar het divisieaanvullingsbataljon, welks compagnieën aan een van de drie regimenten waren verbonden. Geassisteerd door veteranen leidden officieren en onderofficieren van deze regimenten de aanvullers op. Nadat de training was afgesloten, werden de aanvullingen als inzetbare eenheid gerapporteerd aan het moederregiment dat zich aan het front bevond.

De Duitsers hadden geen vaste regels voor rotatie van gevechtseenheden. Gedurende de korte campagnes in het begin van de oorlog kregen de divisies korte periodes rust, in hoofdzaak bedoeld om logistieke en administratieve voorbereidingen te kunnen treffen.

Later werden de eenheden gereconstitueerd, ontvingen personeels- en materieelaanvullingen en trinden. Naarmate de oorlog langer duurde werden deze recuperatieperiodes minder frequent. In plaats van een gehele divisie gelijktijdig een reconstitutieperiode te doen ondergaan werd het een rotatiesysteem waarin de regimenten van de

divisie roteerden van de frontlijn naar reconstitutiegebieden.

Ondanks de ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog richtten de Duitsers in het achtergebied geen installaties in voor de logistieke ondersteuning: alles was op de Blitzkrieg gericht. In de planning werd ervan uitgegaan dat de eenheden logistiek konden worden ondersteund met de in het bezette land aanwezige voorraden.

Het Amerikaanse systeem in de Tweede Wereldoorlog

In de jaren '30 was door het Amerikaanse War Department de (strategische) beslissing genomen een troepenmacht te hebben van 90 gevechtsdivisies. Er waren onvoldoende divisies ter beschikking voor opleidingsdoeleinden en het aanvullingssysteem was gebaseerd op individuele aanvulling. Individuele aanvullingen werden ingedeeld wanneer zij daartoe in staat werden geacht; door het beleid de gevechtsdivisies door een voortdurende stroom van aanvullingen op sterkte te houden werd eenheidsrotatie onmogelijk, en in feite ook niet noodzakelijk geacht. Rust- en recreatiecentra voor legerkorpsen en divisies kregen tot 1944 dan ook geen aandacht. Zelfs wanneer een divisie een dergelijk centrum had, kreeg het van het legerkorps en of van de legergroep geen enkele steun.

Na 1944 kwamen er rustgebieden. Deze hadden in de praktijk een zeer beperkte capaciteit, bv. 800 man voor het 8e Legerkorps en 600 man voor het 3e Legerkorps. Eenheidscommandanten stuurden

soldaten als individuen naar die centra, terwijl de eenheid in gevecht bleef.

De infanterie had het meest behoefte aan aanvullingen (afb. 3). Een infanteriedivisie bestond voor 68% uit infanteristen. Van de totale verliezen maakten infanteristen 95% uit.

Het was voor de infanterieaanvullers moeilijk in hun gevechtseenheid te worden geaccepteerd. De veteranen wantrouwden de nieuw ingedeelde officieren, terwijl de nieuwe onderofficieren hun kansen op bevordering blokkeerden. Zo weigerde bv. gedurende de gevechten in Normandië de commandant van de 4e Infanteriedivisie om bovengenoemde redenen zijn aanvullingen. Dat zelfde gebeurde in de slag bij Schmidt, waar 112 Infanterieregiment na ernstige verliezen (1950 man) een aanvulling van 250 man weigerde.

Voor de reconstitutie op materieelgebied waren de Amerikaanse Army Service Forces (ASF) belast met de aanschaf van de voorraden/uitrustingen en het verschepen ervan naar overzeese strijdtoneelen. Voor elk van die gebieden werd een „Communication Zone” (CZ) gecreëerd, teneinde de operatiegebieden van daaruit effectief te ondersteunen. In deze CZ werden bevoorradings-, afvoer- en herstelrichtingen en andere faciliteiten opgebouwd. In feite werd dezelfde procedure gevolgd als in de Eerste Wereldoorlog.

De campagne van het Amerikaanse Leger in Noordwest-Europa van 6 juni 1944 tot 7 mei 1945 kenmerkte zich door periodes met hevige gevechten, waarin betrekkelijk weinig werd verplaatst en in periodes zonder noemenswaardige gevechten, waarin over zeer grote afstanden werd verplaatst. De herbevoorrading van materieel bleek in feite geen gecompliceerde operatie te zijn.

Samenvatting

In zijn algemeenheid kan worden gesteld, dat de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog meer lering uit de lessen van de Eerste Wereldoorlog bleken te hebben getrokken dan de geallieerden. Reconstitutie in de Tweede Wereldoorlog werd een zeer ingewikkelde en langdurige operatie. De reden was dat de problemen rond de noodzakelijke materieel- en personeelsaanvullingen groter en gecompliceerder waren dan verwacht en dat de training van de eenheid meer tijd vergde.

Reconstitution nu

De gebeurtenissen uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog leren ons, dat er in feite niet veel is veranderd. Ook ervaringen uit Korea, Vietnam en het Suez-conflict van 1973 geven ons hetzelfde beeld.

In feite is het Amerikaanse leger met zijn „reconstitution concept” het verst gevorderd. Bij alle Northag-naties wordt het belang van reconstitutie onderkend. Dat zou moeten leiden tot een situatie dat iedere natie voldoende reserves en afdoende middelen ter beschikking heeft om reconstitutieoperaties mogelijk te maken. De mogelijkheid gesleten eenheden met personeel aan te vullen zal in beginsel bij beroepslegers, zoals in het Britse en het Amerikaanse leger, al na zeer korte tijd problemen geven. De mogelijkheid gesleten eenheden met materieel aan te vullen, zal in de landen die over onvoldoende (park)voorraden beschikken vroeg of laat problemen opleveren.

De mogelijkheden gesleten eenheden binnen een bepaalde tijd te reconstitueren bieden de (hogere) commandant ruimte om zijn gevecht langer te voeren. Hierdoor kunnen ook formaties als Northag langer zelfstandig hun operaties uitvoeren.

Teneinde de onderkende problemen op te lossen, zal iedere natie ernaar moeten streven te voldoen aan de zg. minimumvoorwaarden die zijn vastgelegd in de *Shape guidance for stockpile planning in ACE*. Hierbij dient echter erop te worden gewezen dat dit slechts minimumeisen zijn. Daarenboven is het streven van Northag gericht op (logistieke) interoperabiliteit. In de komende jaren zal door Northag meer en meer aandacht voor dit aspect worden gevraagd.

De doelstelling van *reconstitution* is de *combat effectiveness* tot een bepaald gewenst niveau te herstellen, zodat de eenheid weer voor een bepaalde taak kan worden ingezet. De „ACE directive 80-50” en de „Central region directive 80-50” trachten beide richting te geven aan de vraag hoe *combat effectiveness* moet worden gezien. De twee directieven zijn echter te algemeen en te subjectief. Verder is de bepaling van de *combat effectiveness* een „snapshot”; de situatie kan zeer snel veranderen en de gevechtswaarde van de eenheid

aantasten. Er zijn geen methoden om op deze veranderingen te anticiperen. Het inschatten van de *combat effectiveness* voor een lange periode is moeilijk, zo niet onmogelijk.

Wanneer wij weer terugkomen tot *reconstitution* dan zien wij dat de tactische commandant op twee manieren zijn eenheden kan reconstitueren:

- de onmiddellijke reconstitutie (*immediate battlefield reconstitution*);
- de geplande reconstitutie (*deliberate reconstitution*).

De onmiddellijke reconstitutie heeft tot doel de eenheid op een snelle wijze weer gevechtvaardig te maken; daarbij dient te worden opgemerkt dat de eenheid slechts voor een beperkte tijd inzetbaar zal blijven. Deze actie wordt door de betrokken commandant zelf geïnitieerd. Deze vorm van *reconstitution* wordt gebruikt om iets aan de zich op korte termijn voordoende problemen te doen. De acties worden uitgevoerd in het gebied waar wordt opgetreden of in de onmiddellijke nabijheid. De eenheden hebben hiervoor in hun vaste orders procedures vastgelegd en zo nodig de benodigde middelen reeds gepland.

De geplande reconstitutie heeft tot doel de eenheid naar een vooraf vastgestelde *combat effectiveness* te brengen.

Volgens de Amerikaanse voorschriften is de commandant van de naasthogere commandant verantwoordelijk voor de organisatie van de reconstitutie. Voor deze geplande reconstitutie zijn materiële en personele middelen vastgelegd, alsmede de tijd waarin e.e.a. dient te geschieden.

Zoals eerder vermeld worden deze activiteiten in meer naar achteren gelegen gebieden uitgevoerd. Zo zal een legerkorps deze activiteiten veelal uitvoeren in het legerkorpsachtergebied, terwijl de Army Group haar reserves in de Rear Combat Zone zal laten reconstitueren. De procedures zijn in feite dezelfde als voor de onmiddellijke reconstitutie, met dien verstande dat er meer tijd en meer vervangend materieel en personeel ter beschikking zijn. De (quick service)-herstelcapaciteit zal groter en intensiever zijn.

Een extra moeilijkheidsfactor is het plannen en uitvoeren van trainingsactiviteiten. Oefenen is essentieel om de samenhang en de teamvorming van de eenheid intact te houden. Veel aandacht moet

worden besteed aan het handhaven van de integriteit van de bestaande teams.

Een ander aspect waarmee rekening moet worden gehouden is dat, naarmate de oorlog langer duurt, de nationale (logistieke) capaciteiten voor reconstitutie zullen afnemen. Dat wil zeggen dat de gedetailleerde planning zal worden vervangen door een systeem waarin improvisatie, „battle damage repair” en spontane acties centraal staan. Het verloop van een gevecht in een legerkorps zal nog meer dan voorheen afhankelijk zijn van de organisatie en de capaciteit van de materieelverzorging, een aspect dat in de voorbeelden uit de Tweede Wereldoorlog al duidelijk naar voren kwam.

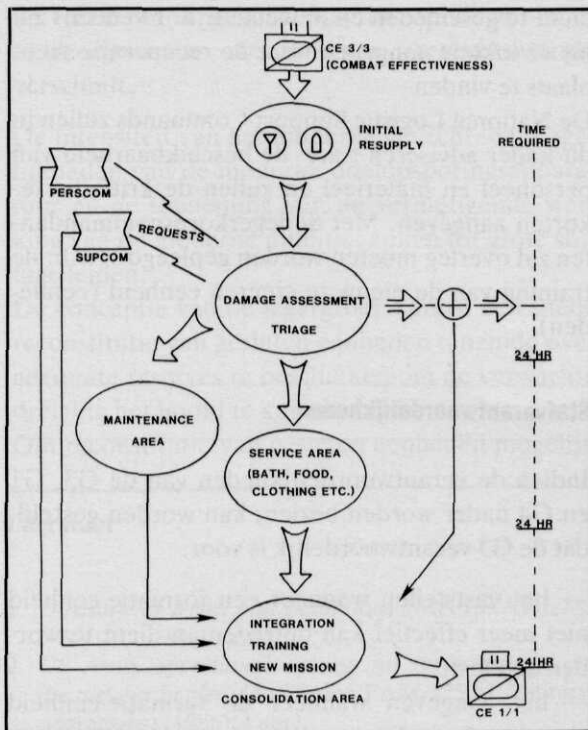
Besluitvormingsproces

Een commandant zal m.b.t. reconstitutie pas een beslissing kunnen nemen als in de beoordeling van de toestand (bvt) daartoe aanleiding wordt gegeven. Aan dat bvt-proces moet door de gehele staf een bijdrage worden geleverd, waarbij alle relevante aspecten dienen te worden beschouwd. Ondanks het feit dat het bvt-proces een continuproces is, zal het enige tijd vergen de noodzakelijke informatie te vergaren. Daarbij is het van groot belang, dat in dit proces de tijd/ruimtefactoren goed worden ingeschat.

Uitgaande van het tijdstip waarop de gereconstitueerde eenheid weer ter beschikking dient te zijn zal een aantal activiteiten moeten worden verricht; in zijn algemeenheid de volgende:

- ontsmetting van de eenheid (indien de eenheid nbc-besmet is);
- (re)organisatie/(re)distributie, waarin het verplaatsen van het materieel naar de plaats van uitgifte en de personeelsaanvullingen naar de desbetreffende lokatie veel tijd kunnen vergen;
- training van de nieuw samengestelde eenheid.

Men dient zich goed te realiseren dat de behoeftebepaling t.a.v. aanvullers, speciaal voor bepaalde specifieke functies, extra aandacht van de commandant en zijn staf zal vergen. Ook kost het tijd en inspanning de hoofdtrustingsstukken te completeren voor hun uiteindelijke functie en het nieuwe personeel te integreren in de eenheid en vertrouwd te maken met zijn (nieuwe) uitrusting. Zoals reeds eerder gesteld is er tijd nodig om ge-

Afb. 4 Schematische weergave van het reconstitutieproces op divisieniveau

detaillieerd de behoefte vast te stellen aan personeel, uitrusting en voorraden, voor een eenheid wier bevelsstructuur nog intact is. Als die bevelsstructuur niet meer intact is, verdient het aanbeveling een speciaal beoordelingsteam in te stellen. Dat moet niet alleen de status van het materieel bepalen, maar ook die van de voorraden, de personeelssterkte en de overige aspecten, zoals moreel en leiderschap.

Het tijdstip voor het nemen van een beslissing tot reconstitutie in het totale besluitvormingsproces is essentieel voor het inzetbaar houden van de totale eenheid. Uit de Amerikaanse vakliteratuur blijkt dat men op corpsniveau rekent op 7 dagen; deze dagen zijn nodig voor de besluitvorming, de verplaatsing, en de eigenlijke reconstitutie, enz. De voor bepaalde delen van dat proces benodigde tijd kan worden gereduceerd; soms behoeven enkele delen niet te worden uitgevoerd.

Wel dient echter te worden gesteld dat het reconstitutieproces veel tijd vergt. In ieder geval méér tijd dan de 24 uren die thans regelmatig in CPX'n voor dit proces worden uitgetrokken.

Tijdens de door Staf Northag geleide FTX Certain Strike werden door 3 (US) Corps twee bataljons gereconstitueerd, teneinde op divisieniveau plan-

ningservaring op te doen. Hoewel niet het gehele proces werd doorlopen, kostten deze operaties 3x24 uur. Daarbij werd de in afb. 4 geschetste procedure gevolgd.

Het gehele proces m.b.t. de beoordeling van de toestand kan voor wat betreft reconstitutie worden samengevat in:

- de huidige situatie van de eenheid;
- de toekomstige opdracht van de eenheid;
- de ter beschikking staande bronnen;
- de evaluatie.

Een nadere analyse geeft het volgende beeld. Het zou kunnen vóórkomen dat een bepaalde eenheid zo ver is gesleten, dat een andere eenheid, die minder is gesleten, met de voor de eerste eenheid ter beschikking staande aanvullingsmiddelen tot een hogere gevechtswaarde kan worden gebracht dan de aanvankelijk daarvoor geplande eenheid; daardoor is de eenheid met de dan ter beschikking staande middelen beter voorbereid op de komende opdracht. Voorts dient de commandant de ter beschikking staande aanvullingsmiddelen te benutten voor àl zijn eenheden, teneinde de gevechtswaarde van zijn gehele eenheid op peil te houden.

Wie beslist?

De „Central region directive 80-91” van oktober 1983 geeft de verantwoordelijkheid aan voor reconstitution. Het document is in de huidige vorm niet toepasbaar en wordt door Cincent herzien. In feite komt het erop neer dat de logistieke ondersteuning een nationale verantwoordelijkheid is en dat de toepassing van deze logistieke middelen een nationale zaak blijft. In een multinationale formatie als Northag kan dat op operationeel gebied spanningen geven. De tijdige reconstitutie van legergroepsreserves is immers essentieel voor het uitvoeren van legergroepoperaties.

Zo is ook de tijdige reconstitutie van een legerkorpsreserve van belang voor het uitvoeren van legerkorpsoperaties en indirect dus ook voor de legergroep. De nationale middelen, die voor de legergroepsreserve moeten worden gebruikt, kunnen niet worden ingezet voor de ondersteuning van het desbetreffende legerkorps; hetgeen de

commandant van het legerkorps in een spanningsveld brengt. De logistieke middelen zijn immers beperkt en in het bijzonder de parkgoederen.

In de praktijk is er voor dit spanningsveld geen oplossing. De mogelijkheden van ComNorthag die hem als NAVO-commandant ter beschikking staan zijn de verklaring van een „operational emergency in war“-situatie.

Door deze verklaring kan door de NAVO-commandant de re-allocatie van logistieke middelen worden afgedwongen door prioriteiten aan te geven, ongeacht nationaliteit en status van de eenheid. Deze „reallocation“ zal alleen worden gebruikt indien de situatie in een bepaald gebied uiterst kritiek is of zal worden. Een ernstige beperking is echter dat „reallocation“ van uitrustingsstukken niet is voorzien, zodat de invulling van aangegeven prioriteiten afhankelijk is van de bereidwilligheid van (nationale) commandanten.

In dit verband is het noodzakelijk te streven naar een zo groot mogelijke interoperabiliteit. Daarbij wordt gedacht aan:

- uitwisselbaarheid van personeel;
- uitwisselbaarheid van functies;
- uitwisselbaarheid van tactische/logistieke eenheden;
- uitwisselbaarheid van goederen/uitrusting.

Verantwoordelijkheden

Het zal duidelijk zijn dat de reconstitutie in de eerste fasen van het gevecht een zaak is van de respectieve legerkorpscommandanten en de „National Logistic Support“-commandanten (NLSC'n).

In een latere fase van het gevecht, zeker wanneer personeel, hoofd uitrustingsstukken en voorraden schaars worden zal ComNorthag invloed uitoefenen op dit besluitvormingsproces teneinde over adequate reserves te kunnen beschikken. ComNorthag zal dan ook, in overleg met de legerkorpscommandanten, bepalen welke eenheden dienen te worden gereconstitueerd. Vervolgens zal ComNorthag verzoeken tot de NLSC'n richten om de reconstitutie van die eenheden op zich te nemen. Verder zal hij prioriteiten vaststellen t.a.v. de personeels- en materieelaanvullingen. Voorts zal hij bepalen tot hoever de reconstitutie

dient te geschieden en in welke tijd. Eveneens zal hij de lokatie aangeven waar de recuperatie dient plaats te vinden.

De National Logistic Support Commands zullen in dit kader adviseren t.a.v. de beschikbaarheid van personeel en materieel en zullen de kritische tekorten aangeven. Met de legerkorpscommandanten zal overleg moeten worden gepleegd v.w.b. de training van de nieuw te creëren eenheid (eenheden).

Stafverantwoordelijkheden

Indien de verantwoordelijkheden van de G3, G1 en G4 nader worden gezien, kan worden gesteld, dat de G3 verantwoordelijk is voor:

- het vaststellen wanneer een formatie/eenheid niet meer effectief kan optreden en dient te worden afgelost;
- het aangeven wanneer de formatie/eenheid weer inzetbaar dient te zijn;
- de vaststelling van de lokatie waar de reconstitutie dient plaats te vinden;
- het aangeven welke *combat effectiveness* de eenheid na de reconstitutie dient te hebben;
- het aangeven van prioriteiten in het geval van tegenstrijdige belangen en het coördineren van de gewenste training indien dat noodzakelijk is.

In het verantwoordelijkheidsgebied van G1/G4 liggen:

- het bepalen van de middelen die aanwezig zijn voor de recuperatie;
- het bepalen van de kritieke tekorten;
- het bepalen van de beschikbare capaciteiten van de elementen die worden belast met een recuperatie;
- het coördineren van de stroom van personeel en materieel.

Samenvatting en slotopmerkingen

De planning van reconstitutie zal altijd vele variabelen meebrengen; deze moeten synchroon lopen met de gehele operationele planning.

Het doel van reconstitutie is het verhogen van de gevechtswaarde. Daarbij dient te worden gesteld dat:

— *regeneration* gevechtswaarde opbouwt, en
— reorganisatie beschikbare gevechtswaarde verschuift.

De intensiteit van het moderne gevecht, de mogelijkheden van de moderne doelopsporingsapparatuur en de toeneming van de vernietigende werking van de moderne munitie, zullen tot grote slijtage leiden.

De conceptie van de legergroep vereist een snelle reconstitutie van gesleten eenheden teneinde over adequate reserves te beschikken om de verwachte dreiging het hoofd te kunnen bieden.

Om reconstitutie van gesleten eenheden mogelijk

te maken en succesvol uit te voeren, dienen deze activiteiten zorgvuldig, eventueel reeds in vredes-tijd, te worden voorbereid.

De reconstitutie van de legergroepreserves vergt in vredes- en oorlogstijd veel coördinatie en planning.

De legerkorpsen en de naties dienen over voldoende logistieke reserves te beschikken om gesleten eenheden binnen aanvaardbare tijd te reconstitueren. Tevens dient rekening ermee te worden gehouden dat door optreden in een internationaal verband met name de materiële middelen interoperabel dienen te zijn.

Literatuur

1. *Glossary of terms and definitions* (MAS AAP-6/1). NAVO (1986)(10 mrt).
2. *US Army operational concept for reconstitution on the airland battlefield* (Tradoc PAM 525-51 Military operations) (1986)(4 apr).
3. E. J. Drea — *Unit reconstitution, a historical perspective*. Combat Studies Inst., Washington (1983).
4. *Field manual FM 100-10, Combat service support*. War Department, Washington DC (1983).
5. M. Gilbert — *First World War atlas*. Weidenfeld & Nicolson, Londen (1985).
6. B. Cooper — *Tank battles of World War I*. Ian Allen, Londen (1974).
7. R. G. Ruppenthal — *United States Army in World War II. The European theater of operations; Logistical support of the armies*. Government Publ. Office, Washington DC (1959).
8. G. Ellis e.a. — *Victory in the West, 1-The battle of Normandy*. Londen (1962).
9. M. van Creveld — *Supplying war*. Cambridge University Press, Londen (1977).

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wél graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?

Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meld u als lid bij de secretaris: Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag.

G. Mensink

luitenant-kolonel van de generale staf

Leer der operatiën

. Sinds kort wordt in ons tijdschrift weer ruim aandacht besteed aan het „operationele niveau”, maar reeds 25 jaar geleden publiceerde de toenmalige luitenant-kolonel (thans generaal-majoor b.d.) G. Mensink een artikel (MS 132(1963)(12)546) met daarin een pleidooi voor invoering van een operationeel niveau en — wat hij toen noemde — een leer der operatiën. De onderstaande herdruk van dat artikel is niet alleen maar het bewijs van de stelling dat er maar weinig nieuws onder de zon is, het is ook een — zij het wat verlate — erkenning van de toenmalige visie van de auteur. Red.

De krijgskunde, en hiermee doel ik op het militaire deel van de oorlogvoering, wordt van oudsher verdeeld in twee grote deelgebieden, de strategie en de tactiek. De eerste die op wetenschappelijke wijze die deelgebieden zuiver afbakende, was de Pruisische generaal en krijgswetenschapper Carl von Clausewitz, wiens geschriften nog heden ten dage ten volle waard zijn te worden gelezen. Niet om zich hiermee een beeld te kunnen vormen van de huidige oorlogvoering en het moderne gevecht, doch wel om de pure logica waarvan zijn geschriften zijn doortrokken. Voor een ieder die het theoretische denken na aan het hart ligt, kan het niet anders dan een bijzondere voldoening zijn van Clausewitz in zijn gedachtengang over de grondslagen van de oorlogvoering te volgen.

Het is dan ook met gepaste schroom dat ik de indeling van de krijgskunde zoals die door von Clausewitz is gesteld en nog heden ten dage — zij het door velen met andere definities en omschrijvingen — in de leerboeken wordt gehandhaafd, aan een beschouwing wil onderwerpen om ten slotte te komen tot een drie-indeling van de krijgskunde: de strategie, de leer der operatiën en de tactiek. Enige kennis van de leerstellingen van von Clausewitz en anderen die over dit onderwerp schreven (Jomini, Liddell Hart, Quincy Wright e.a.), moge ik bekend veronderstellen. Ook de Russen hanteren een drie-indeling van de krijgskunde (zie bv. Garthoff — *How Russia makes war*, en de toelichtingen bij de trefwoorden in de grote

Sovjetrussische Encyclopedie). De motieven die hen tot deze drie-indeling hebben geleid zijn echter — voor zover mij bekend — nergens helder en duidelijk omschreven; zij hebben dan ook geen enkele invloed kunnen uitoefenen op de strekking van mijn betoog.

In deze bijdrage zal ik mij verder beperken tot het zuiver militaire deel van de oorlogvoering, de krijgskunde. Dit voorkomt dat ik mij zou verliezen in beschouwingen omtrent de andere aspecten van de oorlogvoering die tot uitdrukking komen in begrippen als economische strategie, nationale strategie, politieke strategie, „grand strategy”, enz. Hierdoor wordt het tevens mogelijk uit te gaan van de leerstellingen van von Clausewitz.

De twee-indeling

Uitgaande van de premisse dat de oorlogvoering de voortzetting is van de politiek met andere (gewelddadige) middelen, geeft von Clausewitz de volgende definities van de begrippen strategie en tactiek.

Strategie: die Lehre vom Gebrauch der Gefechte zum Zweck des Krieges;
Taktik: die Lehre vom Gebrauch der Streitkräfte im Gefecht.

De middel-doelrelatie zoals die door hem is ontwikkeld, blijkt op eenvoudige wijze uit tabel 1.

Hier zij gewezen op het duidelijke onderscheid dat von Clausewitz maakt tussen de woorden *Zweck* en *Ziel*. Hiervan zegt hij zelf:

- „Der Zweck” is datgene wat ik *met* mijn handeling wil bereiken;
- „Das Ziel” is datgene wat ik *in* mijn handeling wil bereiken.

Het is jammer dat wij in het Nederlands niet hetzelfde taalkundige onderscheid kunnen maken als von Clausewitz in zijn tijd in het Duits. Een sprekend voorbeeld hiervan is bv. het woord „oorlogsdoel”. Door sommigen wordt dit gebezigd als een synoniem voor het staatkundige doel, door anderen weer voor het krijgskundige doel. Met opzet heb ik dan ook het woord oorlogsdoel vermeden. Ook in het hedendaagse Duits schijnt het verschil tussen *Zweck* en *Ziel* te zijn vervaagd, evenals dat het geval is met de overeenkomstige woorden in het Engels (vergelijk: aim, object, purpose, end, objective). In mijn verdere beschouwing zal ik als equivalent voor *Zweck* en *Ziel* respectievelijk de woorden doelstelling en doel gebruiken. Daarbij ben ik mij ervan bewust dat het onderscheid taalkundig gering is.

Rafelen wij aldus doelstelling en doel uiteen, dan komt de middel-doelrelatie van von Clausewitz eruit te zien als weergegeven in tabel 2. In deze tabel heb ik de begrippen, genoemd in de kolommen **b** en **e**, resp. onder de kopjes *Doelstelling (Zweck)* en *Doel (Ziel)*, alle de benaming „doel” gegeven. Dat moge enige bevreemding wekken, doch

het was nodig om de verbinding te verkrijgen tussen de regels A, B en C. Het (of één van de) krijgskundige doel(en) genoemd in regel A onder 4 is nl. overgebracht naar regel B, onder 5. Hier heeft het echter, strategisch gesproken, de waarde van doelstelling. Hetzelfde is geschied op de plaatsen 8 en 9. Hoe deze doelen en doelstellingen zich tot elkaar verhouden blijkt nu uit de regel of de kolom waarin zij zijn geplaatst.

Hoezeer latere schrijvers ook afwijkende omschrijvingen van de begrippen strategie en tactiek hebben gepropageerd, de definities of, liever gezegd, de beredeneerde omschrijvingen van von Clausewitz blijken in de praktijk toch nog steeds het meeste houvast te bieden en wel om de eenvoudige reden dat alleen zijn omschrijving de middel-doelrelatie als criterium voor de indeling van de krijgskunde hanteert.

Het is noodzakelijk ons deze middel-doelrelatie duidelijk te realiseren, want hieruit volgt dat alleen de doelstelling kan uitmaken of een bepaalde handeling of een bepaald subject strategisch of tactisch is. Het zich vormen van een helder begrip over deze doelstellingen en doelen is dus niet louter een academisch woordenspel, doch is de grondslag waarop alle leerboeken en alle voorschriften voor de krijgsmacht moeten zijn gebaseerd. Welke zin heeft het bv. over tactiek te pra-

<i>Leer</i>	<i>Middel</i>	<i>Leer</i>	<i>Doel(stelling)</i>
Staatkunde (c.q. politiek)	Oorlog	Krijgskunde	Staatkundig (c.q. politiek) doel (Zweck des Krieges)
Krijgskunde	Gevechten	Strategie	Krijgskundig doel (Ziel der kriegerischen Handlung)
Strategie	Strijdkrachten	Tactiek	Strategisch doel

Tab. 1

	a	b	c	d	e			
		<i>Doelstelling (Zweck)</i>	<i>Middel ter ver- wezenlijking van de doelstelling</i>	<i>Leer van het gebruik van het middel</i>	<i>Doel (Ziel)</i>			
A	Staatkundig doel	1	Oorlog	2	Krijgskunde	3	Krijgskundig(e) doel(en)	4
B	Krijgskundig doel	5	Gevechten	6	Strategie	7	Strategische(e) doel(en)	8
C	Strategisch doel	9	Strijdkrachten	10	Tactiek	11	Tactisch(e) doel(en)	12

Tab. 2

ten als niet eerst zuiver is vastgesteld wat tactiek is? Welke zin heeft het te discussiëren over de aard en de wijze van verdedigen, als niet eerst is vastgesteld of met die handeling een strategische of een tactische doelstelling wordt nagestreefd?

De drie-indeling

Nu zijn er echter twee oorzaken, die bij mij twijfel doen rijzen of de indeling van von Clausewitz onder de hedendaagse omstandigheden nog wel ten volle houdbaar is; met andere woorden: is de doelstelling van elke oorlogshandeling nog wel zuiver in de deelgebieden strategie en tactiek te plaatsen?

De eerste oorzaak geeft von Clausewitz zelf. Kon hij in zijn tijd de begrippen strategie en tactiek theoretisch zuiver afbakenen, in zijn min of meer dialectische redeneertrant vervolgt hij de uiteenzetting hieromtrent onmiddellijk met een passage waarin hij aangeeft dat het in de praktijk vaak moeilijk is de deelgebieden tactiek en strategie volledig van elkaar te scheiden:

(...), denn das hat er mit allen Einteilungsgründen wirklicher Dinge gemein, deren Verschiedenheiten immer durch abstufende Übergänge vermittelt sind.

Er is dus sprake van een overgangsgebied tussen strategie en tactiek, door sommigen ook wel „grand tactics” of hogere tactiek genoemd. Met evenveel recht zou men het „minor strategy” of lagere strategie kunnen noemen.

Dat het overgangsgebied tussen tactiek en strategie groot is, behoeft eigenlijk geen nadere toelichting. Daarvoor hoeft men de vakliteratuur maar na te gaan om te zien hoeveel auteurs het woord strategisch gebruiken voor zaken die men met evenveel recht het predikaat tactisch kan geven. De menselijke ijdelheid zal aan dit fenomeen wel niet vreemd zijn. Men vergeet echter maar al te vaak, dat niet de aard van de handeling zelf bepaalt welk woord men had moeten bezigen, maar dat alleen de doelstelling bepalend is. De moeilijkheid is alleen het criterium te vinden naar hetwelk die doelstellingen kunnen en moeten worden gescheiden.

De tweede oorzaak is gelegen in de aard van het

gevecht zelf. In de Napoleontische tijd kon er nog sprake zijn van een enkelvoudig gevecht. Het vormde een eenheid, naar tijd en plaats volledig bepaald. Niet de getalsterkte van de tegenstanders bepaalde die eenheid, maar wel de beperkte tijd en ruimte waarbinnen het gevecht zich afspeelde. In die tijd kon er dus sprake zijn van de leer van het gebruik van de gevechten. Waren tijd en ruimte strategisch bepaald, dan begon daarna het gevecht van kleine of grote eenheden. Dat gevecht speelde zich overdag af, werd zo nodig nog een of enkele dagen voortgezet, maar dan trad toch onherroepelijk de crisis in die tot de beslissing leidde.

Een dergelijke wijze van oorlog voeren is thans, door zijn totale vorm en met de hedendaagse stand van bewapening en uitrusting, vanzelfsprekend onbestaanbaar en zo wordt het dus nu wel bijzonder moeilijk een bepaalde oorlogshandeling doelbewust onder strategie of tactiek te rangschikken. Toch is dit noodzakelijk, want een grote mate van begripsverwarring en zinloze discussies zijn hiervan het gevolg. Zo ziet men in de vakliteratuur herhaalde malen dat een tactisch standpunt wordt bestreden met strategische argumenten en omgekeerd. Een enkel voorbeeld moge dit illustreren:

Tanks moeten worden gebruikt en masse (strategisch). Het is dus in beginsel fout het tankbataljon van een infanteriebrigade te verdelen over de infanteriebataljons (tactisch).

Het strategische doel wordt hier verward met het tactische doel.

In de moderne oorlogvoering is het „gevecht” als zodanig qua tijd en plaats geen eenheid meer. Er wordt altijd op grote of kleinere schaal gevochten. Er wordt overal gevochten; niet alleen daar waar de partijen fysiek contact hebben, doch ook in het verre achterland waar de moderne wapensystemen, zoals kernwapens, en guerrillero's hun uitwerking doen gevoelen. Qua tijd en ruimte geen definieerbaar gevecht in de klassieke vorm dus, maar wel een aaneenschakeling van gevechtsvormen, welk geheel is verbonden door een gemeenschappelijke doelstelling en dat ik zou willen betitelen met „operatie”. Deze operatie is dus een eenheid van een andere — zo men wil hogere — orde dan die welke von Clausewitz „gevecht” noemt. Een gevechtsvorm is evenmin te vergelijken

<i>Doelstelling</i>	<i>Middel ter verwezenlijking van de doelstelling</i>	<i>Leer van het gebruik van het middel</i>	<i>Doel</i>
Staatkundig doel	Oorlog	Krijgskunde	Krijgskundig(e) doel(en)
Krijgskundig doel	Operatie	Strategie	Strategisch(e) doel(en)
Strategisch doel	Gevechtvorm	Leer der operatiën	Operatione(e)l(e) doel(en)
Operationeel doel	Strijdkrachten	Tactiek	Tactisch(e) doel(en)

Tab. 3

ken met „het gevecht” van von Clausewitz. Het is de wijze waarop de strijd zoals die door de strijdkrachten wordt geleverd metterdaad tot uiting komt. Zij is onbepaald in tijd en ruimte. De eenheid ervan wordt bepaald door de gelijkheid van de doelstelling die met deze gevechtsuiting wordt nagestreefd. Nu is een gevechtvorm bepaald niet iets geheel nieuws. Integendeel, gevechtvormen zijn reeds bekend zolang er strijd wordt geleverd. De voornaamste ervan zijn „het aanvallende, het verdedigende en het vertragende gevecht”, doch ook andere gevechtsuitingen zoals „het afbreken van het gevecht, de (operationele) inzet van kernwapens, guerrilla, enz.” kunnen hieronder worden gerekend.

Uit het bovenstaande volgt dat als leer der operatiën moet worden aangemerkt: „de leer van het gebruik van de gevechtvormen ter verwezenlijking van het strategische doel”.

Met de strategie heeft zij gemeen dat zij mede gebruik maakt van de middelen tijd en ruimte, met de tactiek van de strijdkrachten. In een operatie bestaat dus, rekening houdende met het strategische doel, een vrije keuze van het operationele doel, daarbij afwegende: de tijd en ruimte en de wederzijdse krachtsverhouding, resulterende in de te kiezen gevechtvorm. Bij de tactische gevechtshandelingen ter uitvoering van een gevechtvorm bestaat deze vrije keuze t.a.v. het tactische doel niet. Hier zijn tijd, ruimte en gevechtvorm door het operationele doel bepaald. Met opzet gebruik ik hier het woord gevechtshandelingen, om verwarring te voorkomen met „het gevecht” zoals gedefinieerd door von Clausewitz. Gevechtshandelingen vormen een automatisch uitvloeisel van een gevechtvorm. (Aanvaardt men echter de drie-indeling, dan is er geen enkel bezwaar tegen deze gevechtshandelingen weer gevechten te noemen.)

De driedelige indeling kan worden samengevat als in tabel 3, waarin de middel-doelrelatie wordt aangegeven.

De verschillende begrippen kunnen nu als volgt worden gedefinieerd.

Strategie

De leer van het gebruik van operatiën in de oorlog ter verwezenlijking van het krijgskundige doel.

Leer der operatiën

De leer van het gebruik van de gevechtvormen in de operatie ter verwezenlijking van het strategische doel.

Tactiek

De leer van het gebruik van de strijdkrachten in de verschillende gevechtvormen ter verwezenlijking van het operationele doel.

Voordelen van de indeling in drie deelgebieden

Het grootste voordeel van de door mij geschetste drie-indeling is, dat de doelstellingen van de „oude” tactische oorlogshandelingen, met name die van de verschillende gevechtvormen, nu op de juiste wijze kunnen worden omschreven. Er kan nl. een wezenlijk onderscheid worden gemaakt tussen het doel van een bepaalde operatie en de doelen, na te streven met de tactische handelingen die te zamen de operatie vormen. Het samenvatten van deze doelen in één enkel doel is een onmogelijke taak, getuige de vele vergeefse en verwarrende pogingen hiertoe in de verschillende Nederlandse (gevechtshandleiding) en buitenlandse voorschriften. De VS maken hierop een gunstige uitzondering. Zij beschikken over het voorschrift „Operations” en daarnaast tactische

<i>Niveau</i>	<i>Strategisch</i>	<i>Operationeel</i>	<i>Tactisch</i>
Hoogste commando op een operatietoneel	x		
Legergroep en leger	x	x	
Legerkorps		x	
Divisie en brigade			x

Tab. 4

voorschriften voor de gevechtseenheden divisie en lager, waardoor de mogelijkheid is geschapen doelstelling en doel van elkaar te scheiden. Hierdoor kom ik automatisch op een tweede voordeel van de drie-indeling, nl. de binding van de deelbegrippen aan het bevelsniveau.

Formeel is die binding er natuurlijk niet, anders zou zij in de definities moeten voorkomen; praktisch is ze er echter wel. Zo zal toch bv. niemand beweren dat in een algemene oorlog de verplaatsing van een bataljon op het gevechtveld van A naar B een zaak van strategisch belang is. Ook bij de twee-indeling bestaat deze informele binding (zie hiertoe bv. von Clausewitz in het overzicht van zijn lessen aan de kroonprins van Pruisen). Bij de twee-indeling is deze binding er eigenlijk slechts in negatieve zin.

Er zijn dan nl. te veel hogere bevelsniveaus wier handelingen zowel in het strategische als in het tactische vak kunnen liggen. Aanvaardt men de leer der operatiën als een afzonderlijk deelgebied, dan kan het gros van deze handelingen hieronder worden gerangschikt.

Voor de binding aan het bevelsniveau kan men het beste beginnen bij de lagere bevels echelons. Hier schuilt nl. de moeilijkheid dat de duur van de gevechtshandelingen van de lagere eenheden (bataljons) zelden te voren exact is te bepalen. Geheel hiermee in overeenstemming is het ervaringsgegeven dat de resultaten van een gevechtsvorm, toegepast door het lagere niveau van de verbonden wapens, in casu de divisie (en gedeeltelijk thans ook de brigade), een serie gevechtshandelingen dus waarbij de gehele divisie is ingezet, zich in de meeste gevallen eerst de volgende of de daaropvolgende dag gaan aftekenen. Hieruit volgt, dat het in zijn algemeenheid niet juist is de divisie in de opdrachtformulering te binden aan een van te

voren vastgesteld tijdschema waarbinnen het doel moet zijn bereikt. De hogere bevelsniveaus (legerkorps en hoger) nu, hebben tot taak te zorgen voor de aaneenschakeling van de gevechtsvormen (en de daaraan inherente gevechtshandelingen, die ik nu weer in verband met het algemeen spraakgebruik gevechten zou kunnen noemen) in tijd en ruimte tot een harmonisch geheel, dat volgens mijn definitie niet anders dan operatie kan heten. De doelen, na te streven met de divisiegevechtsvorm, zullen hierbij steeds moeten worden afgestemd op de aan voortdurende veranderingen onderhevig zijnde verhouding van middelen (gevechtskracht), tijd en ruimte, tot uitdrukking komend in het operationele doel.

Niet alleen heb ik nu de zo praktische binding verkregen tussen de bevelsniveaus en de begrippen leer der operatiën en tactiek, doch tevens een duidelijk onderscheid gemaakt tussen taak en functie van de hogere en de middelbare leiding in de gevechtsvoering. De hogere (operationele) leiding wordt uitgeoefend door de bevelsniveaus legerkorps en hoger, de middelbare (tactische) leiding door de divisie en de zelfstandige brigade. De operationele leiding heeft tot taak qua tijd en ruimte de omstandigheden te scheppen waarbinnen de tactische leiding de door de hogere leiding gekozen gevechtsvorm(en) kan uitvoeren. De operationele leiding gebruikt de resultaten van de door haar gekozen gevechtsvorm(en) om daarmee de tijd- en ruimtefactoren in gunstige zin te beïnvloeden en aldus uiteindelijk haar doelstelling te kunnen verwezenlijken.

De tactische leiding is belast met de uitvoering van de door de operationele leiding verstrekte gevechtsoopdrachten, passende in de gekozen gevechtsvorm(en). Geldt die binding nu voor alle gevallen? Nee, zeer zeker niet. Ook het legerkorps kan tactisch handelen, maar alleen dan als het is belast met een doel van een operatie en dat is dus

<i>Obere Führung</i>	<i>Obere Kommandos Korpskommandos</i>	<i>Operation, Schlacht</i>
Mittlere Führung (Gefechtsführung)	Division Brigade	Gefechtsarten: - Angriff - Abwehr - Verzögering
Untere Führung (Kampfführung)	Regiment Kompanie	Kampfformen - Angriff - Verteidigung - Hinhaltender Kampf

Tab. 5

het geval als voor het legerkorps geen vrije keuze van het doel mogelijk is. Aan de andere kant is het ook zeer goed mogelijk dat een divisie een operatie leidt; de brigade daarentegen kan dat normaal niet omdat zij niet beschikt over eenheden die zelfstandig een gevechtsvorm kunnen uitvoeren.

De binding van de strategie aan een bepaald bevelsniveau is ook bij de drie-indeling even moeilijk als bij de twee-indeling, met dien verstande dat bij de drie-indeling het legerkorps, gezien de middel-doelrelatie, geen strategisch niveau kan worden genoemd.

Het totale schema ziet eruit als weergegeven in tabel 4.

Als derde en laatste voordeel van de drie-indeling zou ik willen noemen de mogelijkheid om hierdoor te komen tot een zuiverder omschrijving van de verschillende tactische benamingen van thans. Dat is, geloof ik, zelfs noodzakelijk om een ieder steeds weer te doordringen van de wezenlijk verschillende doel(stelling)en, na te streven in (met) een operatie en die in (met) een tactische gevechtsvorm. Dit voordeel is eigenlijk een rechtstreeks gevolg van het eerste voordeel.

Ter adstructie van mijn betoog moge tabel 5 dienen, die de benamingen uit de Duitse gevechtshandleiding vermeldt. Uit die zuivere begripsbepalingen valt natuurlijk niet te concluderen dat de Duitsers de drie-indeling van de krijgskunde als

basis hebben aanvaard; wèl hebben zij, naar ik aanneem, duidelijk gezien dat de hogere tactiek (door mij leer der operatiën genoemd) een afzonderlijk geheel is. De Duitse gevechtshandleiding geeft echter niet de motieven voor de begripsafbakening. Naar die motieven heb ik gezocht en ik meen ze te hebben gevonden in de factoren tijd en ruimte.

Slotopmerking

Ik ben mij ervan bewust dat een volledige behandeling van dit zo belangrijke onderwerp veel meer ruimte vereist dan de lengte van een tijdschriftartikel toestaat. Ik ben echter van mening in dit stuk de kernpunten van mijn betoog zo kort mogelijk te hebben weergegeven. De bedoeling van deze publikatie heb ik in de inleiding uiteengezet; het is bepaald niet de bedoeling geweest de tactiek op een lager plan te plaatsen. Integendeel, ook bij de drie-indeling blijft de tactiek haar belangrijke plaats in de krijgskunde behouden. Sprekende over het belang van de tactiek zegt von Clausewitz:

(...) aus den Händen der Taktik aber erhält sie (die Strategie) den Erfolg des Gefechts — das Resultat. Nur mit guten Erfolgen kann sie ihren Zweck erreichen, nicht mit schlechten; das versteht sich. Und will man gute Erfolge, so muß man zu fechten wissen; das versteht sich auch.

Naar ik aanneem zal toch wel niemand tegen deze eenvoudige, doch zuiver logische, bewering bezwaren kunnen opperen.

M. Schouten en R. J. van Vels

resp. kolonel der genie en luitenant-kolonel der infanterie

Operatieve kunst en tactiek Samenhang in het optreden van legergroep tot brigade (1)

Nadat in het eerste artikel (*MS 157*(1988)(1)5) de algemene principes van operatieve kunst als additioneel aspect van de moderne krijgskunst zijn beschreven, is in een tweede bijdrage (*MS 157* (1988)(4)157) ingegaan op de relatie tussen operatieve kunst en militaire strategie. De essentie van die artikelen was dat invoering van operatieve kunst in de Central Region nodig is om in een eventueel conflict de conventionele component van de NAVO-strijdkrachten zo succesvol mogelijk te benutten.

In dit artikel wordt met name de relatie tussen operatieve kunst en tactiek in de gevechtszone behandeld, d.w.z. de samenhang tussen de commandovoeringsniveaus vanaf legergroep tot brigade. Omdat er op het continent sprake zal zijn van een gezamenlijke land/luchtoorlogvoering zullen behalve de NAVO- en nationale territoriale landstrijdkrachten ook de NAVO-luchstrijdkrachten worden behandeld. In afb. 1 zijn de voor dit artikel relevante staven van NAVO en WP in relatie tot de vijf niveaus in de moderne oorlogvoering weergegeven.¹

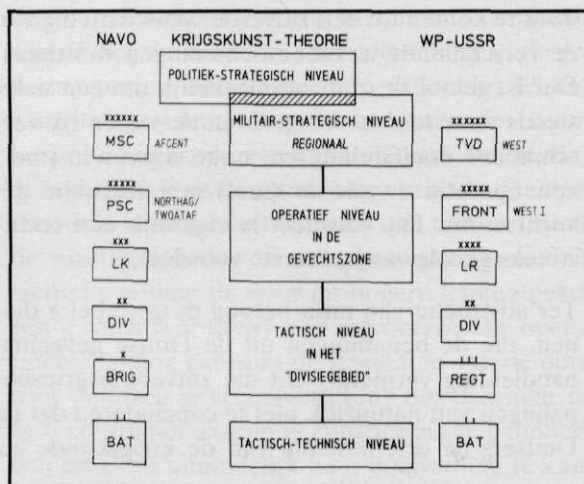
Eerst worden de begrippen „grootschalige integratie” en „culminatiepunt” beschreven, zoals die in de huidige tijd moeten worden opgevat. Vervolgens zal worden vastgesteld hoe het staat met de structurele kwetsbaarheden van de moderne eenheden. Daarna wordt een beeld ontwikkeld van de samenhang in het optreden op de operatieve en tactische niveaus.²

¹ In deze artikelenreeks wordt m.b.t. die vijf niveaus de terminologie gehanteerd als vermeld in afb. 1 van het eerste artikel (*MS 157*(1988)(1)6). Oorlogen worden gevoerd door landen op het strategische niveau; campagnes (evt. opgesplitst in operaties) worden gevoerd door formaties op het operatieve niveau; gevechten door grote eenheden op het tactische niveau; gevechtsacties door tactisch-technische eenheden in het kader van gevechten.

² *Operatief* geeft in onze terminologie een horizontaal ingedeeld echelon in de krijgskunst aan; *operationeel* is een verticale indeling door de militaire hiërarchie heen van activiteiten die

Grootschaliger integratie en culminatiepunt(en)

Reeds in de klassieke oudheid begreep men dat een horde ongeorganiseerde vechtersbazen minder kan presteren dan een militaire eenheid van gedisciplineerde en getrainde soldaten.³ In het oude Rome achtte men de bundeling van krachten zo'n belangrijk thema dat de „fasces et secures” — de bundel roeden met in het midden een eruitstekende bijl — als embleem werd gebruikt. Het synergetische effect is dat zo'n bundel roeden sterker is dan de som van de sterkte van de individuele roeden.⁴ In de loop der eeuwen is dat thema in het operationele optreden vervolmaakt tot de conceptie van de verbonden wapens in de tactiek. Daarbij vormt uiteindelijk de divisie de grootste geïntegreerde eenheid. Het op de been brengen van

Afb. 1 De NAVO- en WP-staven, gerelateerd aan de vijf oorlogvoeringsniveaus

te maken hebben met de inzet van vriend en vijand (G2/G3) en van activiteiten m.b.t. logistiek en voortzettingcapaciteit (G1/G4). Voor het begrip „bevelvoering, verbindingen en gevechtinlichtingenverzameling” wordt in dit artikel C³I gebruikt (command, control, communications, intelligence).

³ Sun Tzu — *The art of war*. Oxford (1971).

⁴ Synergisme = verhoogde werking door combinatie van verschillende middelen.

steeds grotere strijdmachten vanaf de Napoleontische tijd tot en met de Eerste Wereldoorlog resulteerde niet in het overschrijden van die limiet v.w.b. het synergetische effect.

Integratie van het grootschaliger operationele optreden

De Duitsers hebben in de Tweede Wereldoorlog die limiet verschoven. Zij integreerden het optreden van land- en luchtmacht in een „Blitzkrieg”conceptie. Daarbij zijn niet alleen nieuwe tactische concepties ingevoerd in de vorm van optreden met pantser-, pantserinfanterie- en luchtlandingsdivisies, maar ook voor het eerst de legeren legergroepscommandanten — naast hun verantwoordelijkheden op het gebied van communicatie en logistiek — met de gevechtsleiding belast. Dat had een dusdanig synergetisch effect dat in de beginjaren van de Tweede Wereldoorlog de Duitsers aan zowel het westelijke als het oostelijke front niet konden worden weerstaan door de verdedigers die hun denken en doen tot de tactiek beperkten. Uit de Duitse invasie in de Westeuropese landen in 1940 leren wij tevens dat het gebruik van onbegaanbaar geacht terrein en het handhaven van het momentum de reagerende verdediger definitief achter de ontwikkelingen aan laten hollen. Dat dit operationele optreden niet is voorbehouden aan de aanvallers heeft o.m. veldmaarschalk von Manstein getoond tijdens de mobiele verdediging aan het zuidelijke deel van het oostelijke front en de latere terugtocht van Stalingrad tot Odessa in 1942-'44.⁵

Dit synergetische effect op het operationele niveau lijkt momenteel verder te worden ontwikkeld door maarschalk Ogarkov, die zijn inspanningen erop richt de integratie niet tot legers en fronten te beperken. Hij wil zelfs het niveau daarboven — het TVD — met de gevechtsleiding belasten.⁶ De NAVO is momenteel bezig een inhaaloperatie uit

te voeren. Eerst worden nu de legerkorpsen en PSC's (legergroepen in combinatie met tactische luchtmachten) belast met gevechtsleiding op het operationele niveau, en bovendien is er een ontwikkeling gaande om het niveau daarboven — de MSC — ook aan operationele gevechtsleiding te laten doen.⁷

Integratie van de land- en luchtoorlogvoering

Sedert de Eerste Wereldoorlog kennen wij het militaire gebruik van vliegtuigen. In vele landen zijn de luchtmachten tot een zelfstandig krijgsmachtdeel uitgegroeid. Dat heeft veelal ertoe geleid dat ieder krijgsmachtdeel zijn eigen concepties heeft ontwikkeld. Lange tijd vormde dat ook geen probleem. Tegenwoordig ervaren wij echter dat de lagere luchtlagen steeds intensiever worden gebruikt:

— ten eerste vliegt het merendeel van onze vliegtuigen bijzonder laag (op ca. 50 m) om de vijandelijke luchtverdedigingsradar te ontlopen;

— ten tweede zien wij dat onze vliegtuigen niet kunnen binnendringen en/of overleven in gebieden die door de vijandelijke luchtdoelartillerie worden verdedigd zonder dat er (J)SEAD wordt toegepast;⁸

— ten derde groeit het besef dat de eigen vliegtuigen niet langer de eigen lucht(nabij)verdediging kunnen negeren nu er minder sprake is van een luchtoverwicht dan van een weghouden van de vijandelijke luchtsteun;

— ten vierde gaan de grondstrijdkrachten tegenwoordig beschikken over steeds grotere aantallen helikopters, drones, RPV's en FOG-M's, die vooral in het voorste deel van de gevechtszone een intensief gebruik maken van het luchtruim;⁹

— ten slotte maken de uitgebreide toepassing van elektronische middelen en de uitvoering van elektronische oorlogvoering een integrale afstemming

uitgevoerd om het eigen gebruik van het luchtruim met bv. helikopters, RPV's en vliegtuigen zonder interventie door de vijandelijke lucht(nabij)verdediging te garanderen. Dat onderdrukken kan door het vernietigen/storen van vijandelijke luchtverdedigingsradars, -bevelvoeringscentrales en -vuureenheden. Bij de Russen valt dit aspect onder REB en RUK (zie noot 17).

⁹ RPV = Remotely piloted vehicle, een op afstand (draadloos) bestuurd onbemand vliegtuigje; FOG-M = Fiber-optical guided missile, een via een ca. 10 à 20 km lange glasvezelkabel bestuurde antitank- of antiluchtdoelraket.

⁵ Zie: V. J. Esposito — *West Point military atlas of American wars*, dl 2. New York (1978)maps 34-40; E. von Manstein — *Verlorene Siege*. München (1981)303 e.v.

⁶ Ogarkov is thans in Legnica (Polen) werkzaam in een zg. High Command of Forces (HCOF) dat in oorlogstijd als TVD-West zou kunnen functioneren.

⁷ CINCENT is de Major subordinate commander (MSC) die als opperbevelhebber verantwoordelijk is voor de verdediging van de Central Region.

⁸ (J)SEAD = (Joint) Suppression of enemy air defence, die (gezamenlijk) door land- en/of luchtmachten kan worden

van het gebruik van het elektromagnetische spectrum noodzakelijk.

Dit alles maakt een geïntegreerd gebruik van de „derde dimensie” en van het elektromagnetische spectrum nodig en dwingt in het licht van de beperkt beschikbare middelen tot een gezamenlijk en afgestemd uitvoeren van de activiteiten van de diverse krijgsmachtdelen. Een gezamenlijke land/luchtoorlogvoering is dus noodzakelijk.

Het culminatiepunt

Het integreren van het grootschalige optreden leidt tevens tot een andere wijze van het zoeken van de beslissing op het slagveld. Hannibal en zijn Romeinse tegenstanders draaiden lange tijd om elkaar heen als bokkers die elkaar aftasten. Ten slotte zag en greep Hannibal zijn kans bij Cannae in een paar uur de Romeinen beslissend te verslaan. Dit beeld van het streven naar het culminatiepunt in de campagne bleef tot en met de Napoleontische oorlogen ongewijzigd. In zijn theoretische beschouwingen over de oorlogvoering heeft von Clausewitz het culminatiepunt diepgaand behandeld.¹⁰

Toentertijd konden de strijdmachten slechts een beperkt geografisch gebied beheersen. Ook was hun voortzettingcapaciteit door de beperkte logistiek zeer beperkt: zij bevoorraadden voornamelijk uit versterkte depots (vestingsteden) of leefden van het land (hetgeen de herfst tot het oorlogsseizoen bestempelde). Het ging dus steeds erom de kern van de vijandelijke hoofdmacht in een beslissende slag zodanig te treffen, dat zij, als geheel, daarna niet meer in staat zou zijn tot substantiële gevechten. Om tot die beslissende slag — het culminatiepunt in de veldtocht — te komen was het noodzakelijk de tegenstander op de juiste tijd en plaats tot die beslissende veldslag te dwingen en daarbij zelf op uur U in een gunstige uitgangspositie te verkeren.

Door een juiste keuze van het culminatiepunt blijkt ook een aanvaller, die t.g.v. een grootschaliger integratie een overwicht in gevechtskracht heeft, uit zijn evenwicht te kunnen worden gebracht. Generaal De Gaulle, die reeds in de jaren '30 in publikaties op de nieuwe operationele concepties had gewezen, analyseerde in mei 1940 de

situatie adequaat en zette op het juiste moment zijn pantserdivisie in om het operatief essentiële gebied Namen-Charleroi te hernemen en zodoende de pantsertroepen van von Kleist af te snijden. De Duitsers waren voor deze ontwikkeling dusdanig beducht, dat ze hun offensief 24 uur stopten. Toen echter bleek dat die Franse tegenaanval niet verder werd ondersteund — en dat de hogere Franse militaire leiding De Gaulle zelfs beval „kalm aan te doen omdat diens troepen later nog nodig zouden kunnen zijn” — liep de operatie in enkele dagen dood, i.p.v. dat in dit culminatiepunt de kern van de Duitse pantserstroepen werd afgesneden en vervolgens vernietigd.¹¹

De culminatiepunten in de moderne oorlogvoering

Vroeger was er sprake van een slagveld, en in de Eerste Wereldoorlog breidde dit zich lateraal uit tot een gevechtszone van aaneengesloten slagvelden. Inmiddels heeft deze gevechtszone zich echter ook uitgebreid naar de „derde dimensie” en naar de diepte. Nu de factor ruimte is uitgebreid van slagveld tot gevechtszone, wordt ook de factor tijd uitgebreid van veldslag tot campagne.

Door de omvang van de WP-strijdmacht en de mogelijkheden en beperkingen van het terrein in Centraal-Europa moet TVD-West zijn eenheden geëchelonneerd inzetten: naar alle waarschijnlijkheid zal het 1e strategische echelon bestaan uit twee operationele echelons, het 2e strategische echelon zal minimaal uit een operatief echelon bestaan en de strategische reserve kan uit één of meer operationele echelons bestaan. In al deze echelons vechten eenheden schouder aan schouder tussen de Oostzee (inbegrepen) en de Alpen.

Om als strategisch verdedigend AFCENT succesvol te zijn, moeten de relevante militaire commandanten niet alleen de conceptie van de gezamenlijke land/luchtoorlogvoering kennen i.v.m. de noodzakelijke integratie van het operationele optreden, maar dienen zij tevens een gelijkvormige opvatting te hebben over de operationele doelstelling van de campagne. Die doelstelling is gericht op het vernietigen van de vijandelijke hoofdmacht, oftewel op het culminatiepunt. Omdat er in feite drie achtereenvolgende TVD's-West tegenover AFCENT staan, zal CINCENT drie achtereenvolgende culmi-

¹⁰ C. von Clausewitz — *Vom Kriege*. Bonn (1972)935 e.v.

¹¹ Esposito (?)maps 12-15.

natiepunten moeten bepalen. Omdat er mogelijk twee achtereenvolgende operationele echelons per strategisch echelon van het WP optreden, zullen de operationele NAVO-commandanten in de Central Region (d.w.z. de legergroeps- en legerkorpscommandanten) zelf hun aanvullende operationele culminatiepunten moeten bepalen, voor zover die niet reeds overeenkomen met die van CINCENT. Tijdens de resp. fasen van de campagne waarin zulke culminatiepunten vallen, zullen telkens zoveel mogelijk eigen middelen tot gelding moeten worden gebracht en wel in het gebied waar de beslissing wordt gezocht en geleid door het niveau, dat het culminatiepunt in die fase nastreeft. Gezien de relatieve schaarste aan eigen middelen heeft dat tot gevolg dat in de andere fasen en/of in de overige gebieden daartoe de voorwaarden moeten worden geschapen, m.a.w.: er zijn periodes in de campagne dat de gevechtskrachtsverhouding niet in voor ons gunstige zin kan worden veranderd. Zo is het denkbaar dat een tegenaanval zou resulteren in een onevenwichtige uitgangssituatie voor de volgende fase, zelfs indien die tot vernietigen van bepaalde vijandelijke eenheden en/of tot herneemen van bepaalde terreindelen zou leiden.

Het onderkennen en uitbuiten van de culminatiepunten en het scheppen van de operationele voorwaarden daartoe is de kern van de operationele kunst.

Grootschalig geïntegreerde gevechtskracht en de kwetsbaarheid van eenheden

Het winnen van een campagne is niet alleen een kwestie van hoger integratieniveau — en dus beter militair organisatievermogen — maar ook een kwestie van beter militair analysevermogen tijdens de oorlog en van beter vechten. In de kern is gevechtskracht het produkt van:

- personeel \times materieel \times geoefendheid/opleiding \times moreel \times organisatie (indien wij uitgaan van de militaire bedrijfskunde); of van
- vuur \times beweging \times voortzettingcapaciteit \times C³I (indien wij uitgaan van de krijgskunde).

In beide vergelijkingen krijgen wij een optimale gevechtskrachtuitkomst, indien alle factoren (waarvan de waarde tussen 0 en 1 kan variëren) zo hoog mogelijk kunnen worden gewaardeerd. In-

dien echter een van die factoren de waarde 0 aanneemt, zal de gevechtskracht ook 0 zijn. Daarom is het in vreedstijd (bovenste vergelijking) zo belangrijk dat kwalitatief hoogwaardige personele en materiële bestanden via een adequate organisatievorm (OTAS) in militaire eenheden worden gegroepeerd. Het bijeenbrengen van personeel en materieel in een eenheid (bv. een brigade) is echter niet genoeg. Opleiding en eenheidsvorming zijn onontbeerlijk om er een militaire eenheid van te smeden. En indien het leiderschap (en de secundaire arbeidsvoorwaarden) de factor moreel niet zo hoog mogelijk houdt (houden), zal desondanks de gevechtswaarde minimaal blijven.

In de tweede vergelijking gaat het om het (opleiden voor het) optreden in oorlogstijd. Het doel van het militaire optreden is het vernietigen van de vijand. Dat doen wij met vuur dat in staat is doelen te treffen en uit te schakelen. Dat vereist moderne munitie en andere middelen voor het bevuren van de verschillende soorten doelen: personele, al dan niet gepantserde materiële resp. vliegende doelen, elektromagnetische middelen en infrastructuur. Onder „vuur” verstaan wij evenwel niet de som van alle afgevuurde patronen, granaten en raketten en van alle afgeworpen bommen en uitgezonden „jamming”. Het gaat om het synergetische effect van het afgestemde vuur van de verbonden wapens en zelfs van de verbonden krijgsmacht delen. Dat vuur kan alleen op de gewenste doelen worden uitgebracht, indien de diverse afvuurmiddelen op het juiste moment op de juiste plaats aanwezig zijn. Daarvoor is beweging nodig. Beweging is derhalve een operationele noodzaak. Indien deze factor de waarde 0 benadert, benadert de gevechtskracht de produktwaarde 0. Omdat de campagne bestaat uit een aaneenschakeling van operaties en gevechten zullen telkens voldoende inzetbare eenheden beschikbaar moeten zijn. Daarvoor is voortzettingcapaciteit nodig. Allereerst moeten wij voldoende munitie en brandstof hebben. Ook willen wij dat onze eenheden in het gevecht een redelijke overlegingskans hebben. De door inzet gesleten eenheden zullen moeten recupereren en anders zullen versterkingen moeten worden aangevoerd. Ten slotte moeten wij al deze componenten integreren door het element C³I. Commandanten en staven, communicatiemiddelen en gevecht sinlichtingenverzamelorganen zijn nodig om met commandovoeringsprocessen de

juiste opdrachten tijdig aan de eenheden van de land- en luchtmacht te geven.

Grootschaliger geïntegreerde gevechtskracht

Gevechtskracht is primair vuurkracht, die op de juiste plaats en tijd op de tegenstander moet worden uitgebracht. De vuurkracht van verscheidene manoeuvrebataljons is van een andere orde indien ze in divisieverband met de bijbehorende gevechtssteun tot gelding wordt gebracht. Deze tactische gevechtssteun bestaat uit tactische FOFA (tot ca. 70 km over de vlet), uit lucht(nabij)verdediging en uit geniegevechtssteun. Analoot daaraan is de vuurkracht van meer divisies van een andere orde indien ze in legerkorpsverband met de bijbehorende operatieve gevechtssteun (legerkorps-FOFA tot ca. 150 km over de vlet) tot gelding wordt gebracht.¹²

Allereerst kan zodoende de werking van het vlakbaanvuur in combinatie met de hindernissen in de onmiddellijke omgeving van de vlet worden aangevuld met nabijvuursteun met indirecte richting, waardoor aldaar de gevechtskrachtsverhouding tijdelijk in ons voordeel gaat uitvallen. Maar zolang wij ons uitsluitend tot de tactiek beperken, zal de aandacht op alle commandovoeringsniveaus van brigade en hoger hierop gefixeerd blijven en zijn wij gedwongen de fouten van de Tweede Wereldoorlog te herhalen.

Tevens kan met steun in de diepte — ook wel met FOFA aangeduid — de vijand tijdelijk van bepaalde opties in zijn optreden worden beroofd. Zo kan/kunnen met FOFA:

- a. de vijandelijke artillerie worden bestreden (grondwapensysteembestrijding);
- b. de vijandelijke gevechtshelikopters en luchtsteun worden bestreden (aangrijpen van de FARRP en vliegbases d.m.v. Offensive Counter Air);
- c. de vijandelijke luchtverdediging worden bestreden (JSEAD);
- d. de vijandelijke C³I-structuur worden gedegradeerd (Counter-C³I);
- e. de vijandelijke logistieke ondersteuning worden gedegradeerd;
- f. bepaalde vijandelijke nog niet gebonden ge-

¹² FOFA = Follow-on forces attack; vlet = voorste lijn eigen troepen.

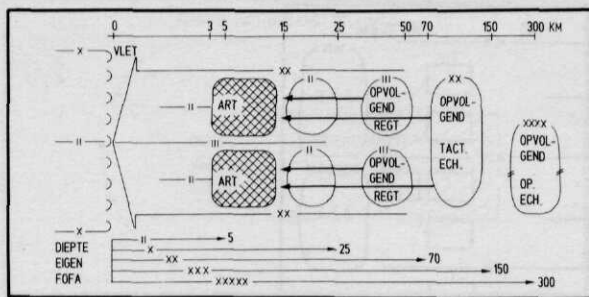
antserde eenheden worden vertraagd tijdens hun verplaatsing naar bepaalde inzetgebieden en bepaalde vijandelijke luchtlandings(storm)eenheden worden vernietigd voordat ze kunnen worden ingezet.

Dat alles is in feite het degraderen van het vijandelijke vermogen tot het grootschaliger integreren van gevechtskracht. Uiteraard zal de tegenstander hetzelfde bij ons nastreven. Daarom moeten wij dat vermogen tot integratie aan eigen zijde zo optimaal mogelijk houden en bij voorkeur hoger dan bij de tegenstander op dat moment. De gevechtskracht wordt bepaald door de factoren vuur, beweging, voortzettingcapaciteit en C³I. Enerzijds willen wij deze gevechtskracht aan eigen zijde zo hoog mogelijk maken en houden, waarbij het via deze factoren te bereiken synergetische effect een belangrijke rol speelt. Anderzijds willen wij de gevechtskracht aan 's vijands zijde zo laag mogelijk maken, door van elk der factoren de specifieke kwetsbaarheden uit te buiten. Door bij de tegenstander het vermogen tot bewegen, tot voortzettingcapaciteit en tot het afstemmen van militaire activiteiten via C³I in cruciale fasen te degraderen, kunnen wij op indirecte wijze zijn op onze eenheden te projecteren gevechtskracht controleren. Dat geeft tevens aan dat FOFA geen op zichzelf staande en onafhankelijk uit te voeren activiteit is, maar in dienst van het manoeuvreplan moet staan.

Om te voorkomen dat de vijand dat vermogen bij ons degradeert, moeten wij ons daartegen weren door o.m. (achter)gebiedsbeveiliging. Deze (achter)gebiedsbeveiliging omvat alle activiteiten die erop zijn gericht de eigen vrijheid van handelen te handhaven en heeft een relatie met zowel de FOFA als met het manoeuvreplan. Wij komen hierop later terug.

De structurele kracht en kwetsbaarheid van ontplooiende militaire eenheden

In de Slag bij Cannae (216 vC) buitte Hannibal de structurele kwetsbaarheid van de infanteriefalanx uit door die op de flank aan te vallen. De aangevallen Romeinse falanx moest zich heroriënteren en verwerd daarbij tot een ordeloze horde soldaten. Hannibals falanxen waren voor die fase goed georiënteerd en konden hun gevechtskracht optimaal projecteren. Hetzelfde beeld zien wij tegen-

Afb. 2 De voor het aanvallende gevecht ontplooi WP-divisie

woordig bij de ontplooi divisies van vriend en vijand. Laat ons dit verduidelijken aan de hand van het voorbeeld van een NAVO-divisie die tegen verscheidene aanvallende WP-divisies tegelijk moet verdedigen.

De kracht van de aanvallende WP-divisie

Een WP-divisie bestaat uit vier regimenten, waarvan er normaliter aan het begin van het gevecht twee vóór worden ingezet en twee in reserve worden gehouden. Een vijandelijke gemechaniseerde divisie heeft bovendien nog een zelfstandig tankbataljon dat gewoonlijk in de eerste fase ook in reserve wordt gehouden. Een tankregiment bestaat uit drie tankbataljons en een gemechaniseerd bataljon. Een gemechaniseerd regiment bestaat uit drie gemechaniseerde bataljons en een tankbataljon. Bij beide types regimenten worden de vier bataljons in principe tot drie versterkte bataljons gemengd. Dat leidt aan het begin van het aanvallende gevecht van de WP-divisie tot de dispositie van afb. 2. De vier (versterkte) voorbataljons van de voorregimenten vechten tegen de NAVO-eenheden aan de vlet. De twee (versterkte) reservebataljons van de voorregimenten — en eventueel het zelfstandige tankbataljon — staan gereed voor onmiddellijke inzet. De twee opvolgende regimenten liggen in verzamelgebieden (waarschijnlijk buiten het bereik van de NAVO-artillerie). De divisies van het volgende tactische echelon liggen nog verder naar achteren in verzamelgebieden. De artillerie-eenheden moeten om adequaat vuursteun te kunnen leveren in een strook van 3 tot 15 km achter de vlet staan opgesteld. Deze vuursteuneenheden omvatten alle artillerie-eenheden van de betrokken regimenten en divisie; bovendien zullen leger- en frontartillerie-eenheden zijn toegevoegd aan de WP-divisie(s) in het zwaarte-

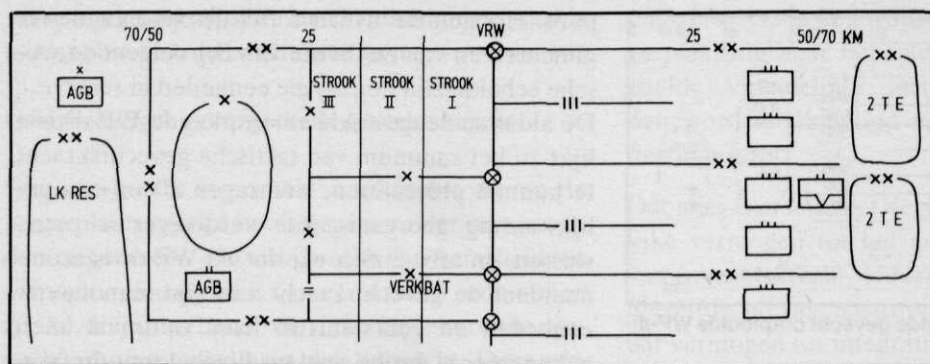
punt. Hooguit de artillerie van de opvolgende regimenten en van de divisie van het volgende tactische echelon zijn nog bij die eenheden in reserve. De aldus samengestelde en ontplooi WP-divisie lijkt zo het summum van tactische gevechtskracht te kunnen projecteren, waartegen alleen een gelijkwaardig georganiseerde verdediger is opgewassen. In afb. 2 zien wij dat de WP-divisiecommandant de gevechtskracht van zijn manoeuvre-eenheden en vuursteun in front optimaal heeft geïntegreerd, dat hij snel en flexibel met de (versterkte) reservebataljons en evt. zijn zelfstandige tankbataljon het lopende gevecht kan (doen) beïnvloeden en dat hij in de vorm van de opvolgende regimenten voldoende voortzettingcapaciteit heeft voor de volgende fase.

De divisies van het volgende tactische echelon leveren te zamen met het legerluchtlandingsstormbataljon de flexibiliteit en/of de voortzettingcapaciteit voor de WP-legercommandant.

De kracht van de verdedigende NAVO-divisie

De NAVO-divisie moet tegen verscheidene aldus ontplooi WP-divisies het verdedigende gevecht voeren. Wij kennen de vuistregel dat de aanvaller circa driemaal zo sterk moet zijn als de verdediger. Er is dus een samenhang tussen gevechtskrachtsverhouding, gevechtvorm en vakbreedte van een tactische eenheid. In principe vecht iedere operationele commandant tegen een of meer vijandelijke eenheden van een overeenkomstige grootte (d.w.z. bataljon tegen bataljons, brigade tegen regimenten, divisie tegen divisies), want anders zou de tegenstander structureel door het synergetische effect een overwicht hebben. De afstanden waarop de resp. NAVO-commandovoeeringsniveaus FOFA moeten uitvoeren, zijn hieraan gerelateerd (zie afb. 2).

In het algemeen komen de vakgrenzen van de NAVO-divisie en de WP-divisies niet overeen. Alleen indien de eigen vakgrenzen samenvallen met tactische scheidingen zullen de vijandelijke vakgrenzen ook daarmee samenvallen. Vanwege de overzichtelijkheid is in afb. 3 echter een redelijke overeenkomst gesuggereerd. Elke NAVO-voorbrigade verdedigt op een naderingsmogelijkheid van een WP-divisie. In de jaren '70 onderkenden diverse militaire deskundigen dat de technologie in het voordeel van de verdediger ging uitvallen en

Afb. 3 De NAVO-divisie verdedigt tegen twee (+) WP-divisies

o.a. in dit tijdschrift werd daarover een discussie gevoerd onder de titel „Verdedigen! . . . maar hoe?”.¹³ De met directe richting vurende pantserbestrijdingsmiddelen maakten in combinatie met hindernissen en artilleriesteun een (tegen)aanval nagenoeg onmogelijk. Het tijdperk van verdedigen in stroken en met een overvloed aan antitankraketten (Law, Dragon en Tow) brak aan. Tanks werden vooral ingedeeld om het vuurdebiet en/of het incasseringsvermogen in de teams te verhogen.¹⁴ Ook is daardoor de gewenste combinatie van chemische- en kinetische-energiemunitiesoorten in het team gerealiseerd.

Inmiddels lijkt de invoering van nieuwe bepantsering bij het WP de effectiviteit van de op de werking van chemische energie berustende antitankraketten te gaan degraderen. Bovendien heeft de WP-conceptie van de doorbraaksectoroperatie tot doel de NAVO-pantserbestrijding plaatselijk te verzadigen om vervolgens met hoge snelheid de inbraak tot een doorbraak te kunnen uitbreiden.¹⁵ Wat is hierop ons antwoord?

De kwetsbaarheden van de ontplooide grote eenheden

Wij moeten het zoeken in het uitbuiten van de vijandelijke kwetsbaarheden, terwijl tegelijkertijd de eigen kwetsbaarheden voldoende gedekt

¹³ Zie: MS 146(1977)(3)99, (11)489.

¹⁴ In de technische stromingsleer kent men het begrip *debiet*: de hoeveelheid vloeistof die in een bepaalde tijd door een bepaalde opening/doorsnede vloeit. Analoog daaraan kan vuurdebiet worden omschreven als de hoeveelheid vuur die in een bepaalde tijd op een bepaald gebied wordt uitgebracht. Daarbij zijn bepalend: aantal en typen wapensystemen, vluchtijden van de projectielen en of er sprake is van „vuur en vergeet”, resp. geleide projectielen.

¹⁵ In een doorbraaksectoroperatie wordt een WP-divisie op een frontbreedte van ca. 4 km geconcentreerd en ondersteund door het zwaartepunt van de leger- en frontartillerie.

blijven. De kwetsbaarheden van de ontplooide grote eenheden worden veroorzaakt door:

- de coördinatieproblemen op de vakgrenzen (C³I);
- degradatiegevaar voor de eigen C³I;
- beperkt vermogen tot gevechtskracht op de flanken (vooral achter de ontplooide artillerie-eenheden);
- beperkte gevechtskracht bij de vooreenheden totdat de gevechtssteun (met name artillerie en luchtverdediging) in stelling is gekomen;
- gevechtskrachtsverhoudingen over de totale duur van het gevecht in hetzelfde gebied tussen een verdedigende NAVO-divisie en twee of meer tegelijkertijd aanvallende WP-divisies.

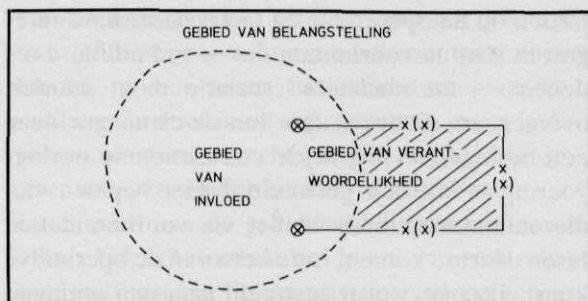
Een structurele kwetsbaarheid ligt op de vakgrenzen van de grote eenheden. Hoezeer wij ook ons best doen om maximale coördinatie met de neven-eenheden te realiseren, toch blijft bij vriend en vijand de samenhang op de vakgrenzen zwakker in vergelijking met de samenhang binnen een organieke eenheid.¹⁶

De Sovjetrussische concepties REB en RUK moeten het vermogen aan NAVO-zijde tot integratie van de verbonden wapens in het gevecht degraderen.¹⁷ NAVO-eenheden proberen hetzelfde via FOFA, en vooral Counter-C³I, aan WP-zijde te bewerkstelligen.

De voor het gevecht ontplooide brigade, resp. re-

¹⁶ Een lezenswaardige studie over de coördinatie tussen neven-eenheden in: J. S. Gesterding — *Probleme der Naht*. Frankfurt/M (1959). Het daarin geschetste beeld moet voor de huidige tijd worden aangevuld met de „crypto”- en „geautomatiseerde-ondersteunings”problematiek in de communicatie; ook het gebruik van de „derde dimensie” vraagt om nieuwe oplossingen.

¹⁷ REB = *radio elektronnaya borba* (radio-elektronisch gevecht); RUK = *razvedyvatel'no-udarny kompleks* (verkenningvuurcomplex op het tactische niveau en verkenningaanvalscomplex op het operationele niveau).

Afb. 4 De structurele kwetsbaarheid van een ontplooiende grote eenheid

giment en divisie hebben het zwaartepunt van hun gevechtskrachtprojectie in front gericht. Daar bevinden zich de in gevechtsgerede groepering ontplooiende manoeuvre bataljons, terwijl de nog in reserve gehouden eenheden in verzamelgebieden liggen of in colonnes verplaatsen. De artillerie is ook zó gegroepeerd dat daar de maximale vuursteun kan worden gegeven, terwijl slechts een deel van de vuursteuncapaciteit op de flanken vuur kan afgeven (zie gebied van invloed in afb. 4).

In principe staat die artillerie — bij een dracht van max. 30 km — in een strook van 5 tot 15 km achter de vlet opgesteld. Door achter 's vijands artillerie de eigen (tegen)aanval in te zetten (gearceerd in afb. 4), kan de tegenstander dus worden verslagen voordat hij tijd heeft zich te heroriënteren. Afhankelijk van de primaire doelstelling van die (tegen)aanval dient deze zich te richten op de nog niet ingezette vijandelijke manoeuvre-eenheden en op de artillerie of op het zo snel mogelijk bereiken van het opgedragen aanvalsdoel. De omstandigheid dat wij altijd een aanvalsdoel opdragen om de gewenste dispositie voor de volgende fase te controleren mag ons deze twee expliciete mogelijkheden niet uit het oog doen verliezen.

De organieke vuursteun van een WP-divisie omvat vier regimentsafdelingen en de divisieafdelingen. Daartegen kan een NAVO-divisie met grondwapensysteembestrijding door bv. de Nederlandse veldartilleriegroep adequaat een vuuroverwicht bevechten. De versterking van de vuursteun in het WP-zwaartepunt kan echter leiden tot het opstellen van ca. 30 afdelingen — waarbij munitievoorraden voor de massale voorbereidende beschietingen moeten worden gedumpt — in een gebied van 20 × 10 km. De enige mogelijkheid voor de NAVO-divisie om in zo'n situatie nog vuuroverwicht te realiseren, is door tijdens het in positie komen van de WP-artillerie met de reeds

in opstelling staande NAVO-artillerie en met massale luchtnabijsteun deze WP-artillerie-eenheden voor aanvang van hun voorbereidende beschieting substantieel te reduceren. Een dergelijk probleem doet zich ook voor wanneer de eigen artillerie tijdens het gevecht wordt versterkt. Direct aan de eigen artillerie-eenheden gerelateerde lucht(nabij)verdediging lijkt een mogelijke oplossing.

In afb. 3 zien wij dat de NAVO-divisiecommandant qua gevechtskrachtsverhoudingen voor de totale duur van het gevecht in zijn gebied in een structureel nadelige positie verkeert. Hij vecht met twee voorbrigades, of zes gemengde manoeuvre bataljons tegen vier voorregimenten — en evt. delen van een vijfde — of twaalf versterkte WP-bataljons. Daarbij komt nog dat de WP-eenheden aanvallen en dus het initiatief hebben. De verdedigende NAVO-eenheden hebben, voorafgaande aan een eventueel treffen, ca. 24 uur meer voorbereidingstijd nodig om hindernissen aan te leggen en gevechtsoptellingen te graven. Ondanks al die moeite bepaalt de aanvaller uiteindelijk toch waar, wanneer en hoe hij aanvalt.

Sommige verdedigers proberen verrassing te voorkomen door alle mogelijke naderingen — de primaire en de secundaire en soms zelfs de tertiaire — volledig te dekken met manoeuvre-eenheden en hindernissen. Dan moeten echter de voorbrigades worden versterkt uit de reservebrigade. Zodra de vijandelijke intenties en zwaartepunten duidelijk worden, zullen bepaalde — in gevechtscontact zijnde — vooreenheden alsnog moeten worden uitgedund om lokale reserves te formeren.

Andere verdedigers zoeken de oplossing in het ontwikkelen van vele opties, die alle met gevechtsoptellingen en hindernissen moeten zijn voorbereid, maar daarvoor is allereerst meer voorbereidingstijd nodig dan gewoonlijk beschikbaar is, en bovendien: de juiste keuze van de uit te voeren optie vereist dat tijdig over een juist beeld aangaande de vijandelijke vooreenheden wordt beschikt en dat desnoods onder vijandelijk vuur de juiste opstellingen kunnen worden ingenomen. In de volgende fase moet de NAVO-divisiecommandant met een reservebrigade tegen minimaal vier opvolgende regimenten verdedigen. Die slijtageslag kan hij onmogelijk winnen. Indien wij de divisie uit de legerkorpsreserve zouden versterken stellen wij het probleem slechts een fase van de

campagne uit. Dit probleem lijkt op het eerste gezicht onoplosbaar.

Resumerend: de elementen vuur, beweging, voortzettingcapaciteit en C³I bepalen de sterkte van de eigen gevechtskracht maar via de inherente kwetsbaarheid van elk van deze elementen kan de tegenstander tevens die gevechtskracht degraderen. Indien de ene partij het synergetische effect in een specifiek treffen op een grotere schaal kan realiseren dan de andere partij, is hij in staat dat treffen met grote waarschijnlijkheid te winnen. Zowel door het in vreedstijd opstellen van de legerkorpsstructuur als door gericht operationeel optreden in oorlogstijd, beide op basis van zowel operationele kunst als tactiek, kan dit worden bereikt resp. voorkomen.

Conceptie van de samenhang tussen operationele kunst en tactiek

In de huidige tijd met moderne technologieën evolueert het karakter van de continentale oorlogvoering naar grotere ruimtedimensies — in de breedte, de diepte en de hoogte — van de gevechtszone en naar grootschaliger integratie van de veelheid van militaire activiteiten in die gevechtszone.

De Sovjet-Unie heeft de afgelopen decennia voortgebouwd op de ervaringen uit de Tweede Wereldoorlog. Indien wij ervan uitgaan dat ze realistisch is, bepaalt de Sovjetrussische visie op de moderne oorlogvoering mede het NAVO-antwoord. Die visie omvat de conceptie van de verbonden wapens — en krijgsmachtdelen — met een zo groot mogelijk synergetisch effect. Verrassing en snelheid moeten het WP in staat stellen de NAVO-strijdmacht te verslaan door gebruik te maken van onze kwetsbaarheden. Dat vereist aan WP-zijde een flexibiliteit die, gezien de vereiste graad van synergisme, op het operationele niveau wordt gezocht. Dientengevolge zal het tactische optreden, gezien de vereiste snelheid van optreden, relatief massaal en star van karakter blijven. Dat geldt met name voor het optreden in het WP-zwaartepunt.

De NAVO zal daartegenover een conceptie moeten stellen die is gericht op het realiseren van een overeenkomstig synergisme, waarbij in het kader van de gezamenlijke land/luchtoorlogvoering de land- en luchtmacht hun operationele op-

treden op de operationele en tactische niveaus integreren. Om te voorkomen dat — om militaire redenen — tot nucleaire escalatie moet worden overgegaan, dient per fase van de campagne naar een beslissende slag in de conventionele oorlogvoering te worden gestreefd.¹⁸ Het bepalen van die culminatiepunten en het via voorbereidende fasen daartoe komen, is de kern van de operationele kunst. Daarbij wordt gestreefd naar een optimale synchronisatie van de factoren tijd, ruimte en middelen met de operationele doelstelling.

Drie simultane gevechten per echelon

In de theorie van de gezamenlijke land/luchtoorlogvoering strekt de gevechtszone zich uit tot ca. 300 km aan beide zijden van de vlet.¹⁹ Gebaseerd op het verschil in karakter van de gevechtshandelingen in delen van de gevechtszone, wordt die zone v.w.b. de divisie en hoger opgesplitst in de gebieden van de „vechtende vooreenheden”, resp. van de „FOFA” en van de „achtergebiedsbeveiliging”. Op die commandovoeringsniveaus vinden aldus continu drie gevechten simultaan plaats, die evenwel met elkaar in verband staan. Allereerst is er het gevecht van de vooreenheden in de directe omgeving van de vlet op basis van het manoeuvreplan. De invoering van de FOFA-conceptie heeft erin geresulteerd dat het gevechtveld zich uitbreidt. De eigen FOFA dient de opvolgende vijandelijke echelons te conditioneren. In de eigen achtergebieden zal de vrijheid van handelen moeten worden gehandhaafd door de vijandelijke FOFA af te slaan. FOFA en achtergebiedsbeveiliging zijn geen op zichzelf staande activiteiten. Zij dienen ter ondersteuning van het integrale gevechtsplan per commandovoeringsniveau, dat voornamelijk is gebaseerd op het manoeuvreplan, en dat tevens de doelstellingen aangeeft voor het

¹⁸ In de vigerende NAVO-strategie zijn de drie componenten van de NAVO-triade (conventionele, theater-nucleaire en strategische middelen) bedoeld om een adequate afschrikking te bereiken. Mocht die afschrikking falen en een oorlog uitbreken, dan dient de agressor duidelijk te worden gemaakt dat hij die onmogelijk kan winnen. Daarbij is weloverwogen escalatie — onder het primaat van de politiek-strategische leiding — in het kader van crisisbeheersing van vitaal belang. Voor de defensieve NAVO houdt dat in dat wij geen vijandelijk territorium veroveren, maar anderzijds niet dat 's vijands territorium gespaard zal blijven voor oorlogshandelingen.

¹⁹ Indien wij het operationele niveau uitbreiden tot MSC (CENT) en TVD (Ogarkov) zal die afstand aanmerkelijk moeten worden vergroot, mogelijk zelfs verdubbeld.

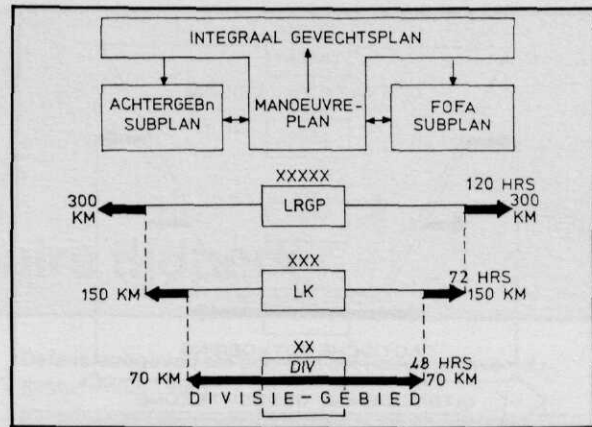
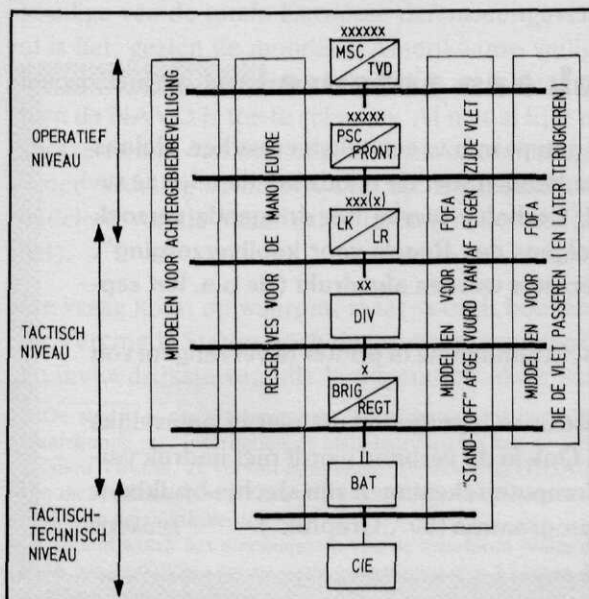
FOFA-subplan en het subplan voor het achtergebied. FOFA en achtergebiedbeveiliging beïnvloeden op hun beurt het manoeuvreplan. Dit beeld van de drie simultane gevechten in het kader van een integraal gevechtsplan en de tijd- en ruimtifactoren per echelon is in afb. 5 geschetst.

Gerelateerd aan de gebiedsindelingen van zowel WP als NAVO ontstaat het beeld van een „divisiegebied” waarin de voordivisies van beide partijen elkaar bevechten en van ondersteunende FOFA en achtergebiedbeveiliging door de verantwoordelijke hogere commandanten in „bandbreedtes”. Deze bandbreedtes zijn in afb. 5 met vette pijlen aangegeven. Uiteraard zullen de hogere commandanten ook steun kunnen verlenen in de gebieden van de ondercommandanten, maar in principe bepaalt iedere commandant in zijn gebied de (sub)doelstellingen en prioriteiten in de activiteiten. In het „divisiegebied” zijn de drie gevechten nagenoeg geïntegreerd.

De bij de drie simultane gevechten behorende middelen

Om deze drie simultane gevechten op elk commandovoeringsniveau te kunnen voeren, zijn militaire middelen nodig, zoals aangegeven in afb. 6. Omdat de manoeuvre bepalend is voor de oorlogvoering op het continent en de rest een toegevoegde waarde vormt, loopt de primaire bevelsketen

Afb. 6 De bij de drie simultane gevechten behorende groepen middelen

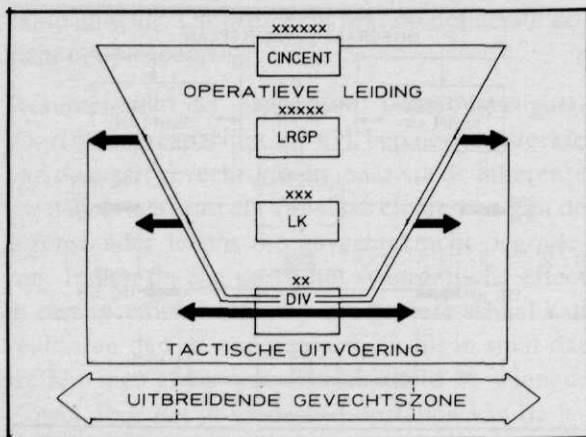

Afb. 5 De serie simultane gevechten in het kader van het integrale gevechtsplan

bij de landstrijdkrachten van het hoogste militaire niveau tot de voorbrigades en bepaalt de manoeuvre grotendeels het integrale gevechtsplan. De luchstrijdkrachten en de territoriale strijdkrachten hebben daarin eveneens een plaats, die in deel 2 van dit artikel zal worden beschreven. In afb. 6 zijn zowel de NAVO- als de WP-benamingen van de echelons genoemd. Deze „algemene” commandanten hebben reserves nodig om de noodzakelijke flexibiliteit in hun manoeuvreplan te houden omdat de militaire commandant beslist in relatieve onzekerheid en hij verscheidene opties van de vijand tegelijkertijd moet dekken. In feite zijn al die middelen voornamelijk gerelateerd aan de uitvoering van de gevechten in de directe omgeving van de vlet. Bovendien zijn middelen voor de achtergebieden en de FOFA nodig. Bij deze FOFA-middelen kunnen drie soorten worden onderscheiden: de „stand-off”-middelen die vanaf eigen gebied worden afgevuurd (raketten enz.); de „air platform”-middelen die het vijandelijke luchtruim moeten penetreren om hun wapens te kunnen lanceren (vliegtuigen enz.); en de „manoeuvre”-eenheden die langduriger fysiek in het vijandelijke gebied moeten optreden om hun opdracht te kunnen uitvoeren (parachutisten, commando's, spetsnaz, evt. een luchtlandingsstormbrigade, verzetsorganisaties, enz.). Het hangt o.m. van het karakter van een wapensysteem af of die middelen voor meer dan een van de drie simultane gevechten geschikt zijn.

Operatieve leiding en tactische uitvoering

De conceptie van de gezamenlijke land/luchtoor-

Afb. 7 Operatieve leiding en tactische uitvoering in een zich uitbreidende gevechtszone

logvoering richt zich op een met zwaartepunten nastreven van de operatieve doelstelling in elke fase van de campagne in de Central Region. Alleen op deze wijze kunnen wij de ons ter beschikking staande conventionele middelen volledig benutten. De methodieken daarbij zijn operatieve planning en tactische uitvoering. De operatieve kunst is dus leidinggevend. Om toch voldoende flexibili-

teit in de tactische uitvoering te handhaven, leiden de operatieve commandanten d.m.v. „Auftrags-taktik”.²⁰ Deze tactische uitvoering vindt deels plaats op het operatieve niveau (FOFA en achtergebiedsbeveiliging) en deels op het tactische niveau (gevechten van divisies en brigades en de bijbehorende tactische FOFA). Dit beeld is in afb. 7 geschetst.

Naschrift

In deel 2 van dit artikel zullen deze conceptie en het toepassen ervan door NAVO en WP in verband worden gebracht met de ontwikkeling van de doctrine, de bevelsstructuren en de commandovoeringsprocessen. Wij besluiten dan met een blik in de toekomst over het militaire denken, de bijbehorende militaire middelen en het door politieke afweging tot stand komende defensiebudget.

²⁰ Het Duitse begrip *Auftragstaktik* wordt wel vertaald met *mission type order*, waarbij de commandant voornamelijk krijgt opgedragen wát hij wáármee moet realiseren en grotendeels vrij is t.a.v. de wijze van uitvoering. Daartegenover staat *Befehlstechnik*, waarbij ook de uitvoeringswijze is opgedragen.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie o.a. het septembernummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook in toenemende mate *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma (bv. „Graphix”).

REDACTIE

drs. M. J. Wijnheymer*

vaandrig der intendance

Klaplopen in het nucleaire tijdperk

Wordt met de terugtrekking van de raketten voor de middellange afstand (INF) Europa van een last verlost, of geldt dat meer voor de Verenigde Staten? Steeds meer Amerikanen beginnen Europa te zien als een blok aan het been, en regelmatig komen Amerikaanse politici naar Europa om te klagen over het feit dat de Verenigde Staten te veel bijdragen aan de verdediging van hun bondgenoten. In 1984 trachtten enkele invloedrijke senatoren de Europese bondgenoten zelfs te „dwingen” zelf meer aan hun defensie te besteden. Zij waren van mening dat een flink deel van de Amerikaanse troepen uit Europa moest worden teruggetrokken als de Europese bijdragen aan de gezamenlijke defensie niet zouden worden verbeterd. Tot op heden is echter aan dergelijke dreigementen nooit kracht bijgezet.¹

Feit is dat de Verenigde Staten een relatief groot deel van hun nationale inkomen aan defensie besteden, namelijk zo'n 6 à 7%, tegen gemiddeld 3 à 4% door de Europese bondgenoten. De Amerikaanse militaire bestedingen zijn bijna het drievoudige van de totale Europese defensieuitgaven, al is het, gezien de mondiale Amerikaanse veiligheidsbelangen, niet geheel duidelijk welk deel alleen de NAVO is toe te rekenen. Al met al lijkt er sprake te zijn van een ongelijke en onevenredige lastenverdeling in de NAVO, die inderdaad ten nadele is van de Verenigde Staten (zie ook de tabel).

De vraag komt op waarom, maar vooral: hoe lang de Verenigde Staten, toch de grootste, machtigste en invloedrijkste van alle bondgenoten, deze ver-

* De auteur is op 23 september 1987 afgestudeerd in de bestuurskunde (zg. Internationale afstudeervariant) aan de Universiteit Twente, en vervult momenteel als vaandrig (ROAG) zijn dienstplicht op het ministerie van defensie. Hij schreef dit artikel op persoonlijke titel.

¹ Bedoeld wordt het amendement van de senatoren Nunn en Roth van juni 1984, dat na 6 uur vergaderen met 55 tegen 41 stemmen werd verworpen.

Defensieuitgaven als deel van het nationale inkomen
(bron: NAVO, 1987)

	1983	1984	1985	1986	1987
België	3,3	3,2	3,1	3,0	3,0
Denemarken	2,5	2,3	2,2	2,0	2,1
Frankrijk	4,1	4,0	4,0	3,9	4,0
Bondsrepubliek	3,4	3,3	3,2	3,1	3,0
Griekenland	6,3	7,1	7,0	6,1	6,3
Italië	2,3	2,3	2,3	2,2	2,2
Luxemburg	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2
Nederland	3,2	3,2	3,1	3,1	3,1
Noorwegen	3,1	2,8	3,1	3,1	3,2
Portugal	3,4	3,3	3,1	3,2	3,2
Turkije	4,8	4,4	4,5	4,8	4,7
Ver. Koninkrijk	5,3	5,5	5,2	5,0	4,9
Canada	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1
Verenigde Staten	6,4	6,2	6,5	6,8	6,6
evenredig*	5,1	5,1	5,3	5,2	5,0

* Defensieuitgaven van de bondgenoten te zamen, als deel van het GNP van de bondgenoten te zamen.

deling nog accepteren of, in ieder geval, nog steeds niet kunnen of willen veranderen. Zij kunnen immers, ondanks hun grote invloed, blijkbaar geen „proportionele” bijdragen van hun Europese bondgenoten afdwingen. Intussen is, zeker na het INF-akkoord, de twijfel over de Amerikaanse betrokkenheid bij de verdediging van Europa verder toegenomen. En ook het in januari jl. verschenen geruchtmakende rapport „Discriminate Deterrence” van de „Commission on Integrated long-term strategy” lijkt de gedachte te rechtvaardigen dat de Verenigde Staten een gewapend conflict met het Oosten eigenlijk het liefste tot Europa zouden willen beperken.²

In dit artikel zal ik trachten de lastenverdeling in de NAVO te verklaren uit een politiek-economi-

² Een rapport van een dergelijke „zwarte” commissie (o.l.v. de toenmalige onderminister van defensie Iklé en met voorts de oud-veiligheidsadviseurs Brzezinski en Kissinger) zal waarschijnlijk zeker invloed hebben op het toekomstige Amerikaanse veiligheidsbeleid.

sche invalshoek. Het is daarbij niet de bedoeling een normatieve analyse van de NAVO-lastenverdeling te geven. Er wordt slechts een poging gedaan de huidige lastenverdeling te verklaren, uitgaande van zich, voor zover mogelijk, onafhankelijk gedragende mogelijkheden. Wel hoop ik op die manier in ieder geval duidelijk te maken dat aan het vraagstuk *burden-sharing* meer aspecten zijn verbonden dan „slechts” aan de ene kant een bewust Europees „de kantjes eraf lopen” en aan de andere kant een tot op heden niet aflatende Amerikaanse goedgevigheid; en dat de verklaring van de lastenverdeling pas volledig is als daarin de politiek-strategische verhoudingen in de NAVO worden betrokken.

Defensie als een collectief goed

De (economische) theorie van collectieve actie is mogelijk een aanknopingspunt voor de analyse van de lastenverdeling in de NAVO. Al in 1966 waren Olson en Zeckhauser de eersten die defensie in een bondgenootschap hebben opgevat als een collectief goed [1]. Een collectief goed heeft twee kenmerken ([2] blz. 4):

— een hoge graad van non-rivaliteit, d.w.z. dat als het goed door (of aan) een van de leden van een groep wordt verstrekt, het ook tegen weinig of geen extra kosten aan de overige leden van de groep kan worden verstrekt;

— het is niet exclusief, d.w.z. dat het niet doenlijk is de andere leden van de groep van de consumptie van het goed uit te sluiten als dat eenmaal door (of aan) een van de leden van die groep wordt verstrekt.

(Voor literatuur over de theorie van collectieve actie en de toepassing op bondgenootschappen in het bijzonder, zie [2] . . . [6].)

Als er in een groep bepaalde gezamenlijke belangen aanwezig zijn, is het mogelijk dat in die groep een collectief goed wordt voortgebracht. Bondgenoten hebben een gezamenlijk belang bij veiligheid ten opzichte van een derde, door hen als bedreigend ervaren, mogelijkheid. Zij spreken af dat een aanval op een van de leden van het bondgenootschap moet worden beschouwd als een aanval op alle leden. De gezamenlijke vijand ziet zich zo geconfronteerd met een aantal elkaar bescher-

mende mogelijkheden en zal daarom van een eventuele aanval worden weerhouden.

Op die manier profiteren bondgenoten van elkaars defensie-inspanningen, en het bondgenootschap stelt hen misschien tevens in staat een kleinere inspanning op het gebied van veiligheid te doen, dan zonder bondgenoten het geval zou zijn. Sterker, de leden van het bondgenootschap zullen zich wellicht afvragen: is het mogelijk het volle genot van de collectieve veiligheid te behouden, zonder dat ik daaraan zelf meer dan proportioneel, maar liefst zelfs minder dan proportioneel, bijdraag?

In het bondgenootschap, zo stellen Olson en Zeckhauser vervolgens, zullen de „grote” bondgenoten waarschijnlijk een grotere absolute hoeveelheid defensie aan het bondgenootschap bijdragen (zij besteden bv. een groter bedrag aan defensie) dan de „kleine”. De kleine bondgenoten zouden daardoor in verhouding meer kunnen profiteren van de defensie van de grote dan andersom, en zij zullen die mogelijkheid natuurlijk aangrijpen. „Klaplopen” zou voor de kleinere bondgenoten immers een goedkope manier zijn om toch voldoende veiligheid te verkrijgen.³ Olson noemt dit opmerkelijke gegeven de „uitbuiting” van de grote door de kleine ([4] blz. 35).

Olson en Zeckhauser [1] operationaliseren de „grootte” van een bondgenoot door middel van zijn nationale inkomen. Zij verklaren de totstandkoming van de lastenverdeling daardoor uiteindelijk met de verschillen tussen het budget van de bondgenoten.⁴ Vervolgens voorspellen zij dat de verdeling van de lasten in het bondgenootschap disproportioneel zal zijn, d.w.z. dat, hoe groter het budget van een bondgenoot is in vergelijking met de overige bondgenoten, hoe groter ook het

³ In de literatuur wordt in dit verband meestal de term „liftersgedrag” gebruikt, die echter ten onrechte de suggestie kan wekken dat de „lifters” hun lift met instemming van de „liftgevers” zouden krijgen, want dat is zeker niet het geval; de VS klagen zelfs over het Europese klaplopen.

⁴ Olson en Zeckhauser blijven wat vaag over de inhoud van de indicatie „grootte van een bondgenoot”. Zij zeggen in hun theorie de onevenredigheid te willen verklaren met alleen de verschillen in het belang dat de bondgenoten hechten aan defensie („preferences”). Een „grote” bondgenoot zou meer belang hechten aan een grote absolute hoeveelheid defensie dan een „kleine”. In het empirische deel van hun artikel meten zij echter de „grootte” van een bondgenoot m.b.v. zijn nationale inkomen (GNP). Vandaar dat zij de lastenverdeling uiteindelijk niet verklaren met de verschillen in „preferences” maar met de verschillen in budget!

deel van het budget zal zijn dat die bondgenoot aan defensie besteedt.

Strategische dilemma's in het bondgenootschap

In hun oorspronkelijke theorie gingen Olson en Zeckhauser uit van de veronderstelling dat defensie in een bondgenootschap een zuiver collectief goed zou zijn. Waarschijnlijk kan echter defensie in een bondgenootschap weliswaar een goed met collectieve aspecten zijn, maar het is in ieder geval geen zuiver collectief goed. In de theorie van Olson en Zeckhauser wordt geen rekening gehouden met militair-strategische overwegingen, die echter waarschijnlijk wél van grote invloed zijn op de werking van defensie als een collectief goed, d.w.z.: de mate waarop bondgenoten metterdaad op elkaars defensie kunnen reageren.

De veiligheid van de NAVO-leden is, daarover zijn zij het alle eens, voor een groot deel afhankelijk van de afschrikking tegenover het Oostblok. Om een geloofwaardige afschrikking te creëren moeten kernwapens en conventionele wapens elkaar aanvullen. Er moet sprake zijn van een zekere conventionele balans om de dreiging van het gebruik van kernwapens geloofwaardig te maken. De conventionele balans dient ervoor te zorgen dat de inzet van kernwapens nooit werkelijk hoeft te worden overwogen. Kernwapens dragen vervolgens het voor de afschrikking noodzakelijke element van „onzekerheid” bij, zodat het voor militairen onmogelijk wordt de kansen van conventionele oorlogvoering te berekenen.

De NAVO is voor de afschrikking grotendeels afhankelijk van Amerikaanse kernwapens. Sinds de Sovjet-Unie over eigen kernwapens beschikt is er in plaats van eenzijdige afschrikking tegenover het Oostblok veeleer sprake van een nucleaire patstelling. Sindsdien is er in Europa ook steeds meer twijfel gerezen over de vraag of, als het erop aan zou komen, de Amerikanen wel bereid (kunnen) zijn ten bate van de Europese veiligheid het risico van de vernietiging van de eigen samenleving te nemen. Die twijfel deed Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk ertoe besluiten over te gaan tot de zelfstandige voorziening in kernwapens, al kunnen zij zich slechts een, in vergelijking met de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, bescheiden

kernmacht veroorloven. Voor de overige Westeuropese mogendheden geldt, met uitzondering van de Bondsrepubliek, dat zij waarschijnlijk in het geheel niet in staat zijn een zelfstandige kernmacht op de been te brengen.⁵ Daarom hebben zij op verschillende manieren geprobeerd het Amerikaanse lot geloofwaardig met het Europese te verbinden. De aanwezigheid van ruim 300.000 Amerikaanse troepen in Europa behelst behalve de militaire noodzaak tevens de politieke doelstelling die verbondenheid te bevestigen. Ook de in Europa te stationeren kernwapens voor de middellange afstand (INF) hadden voornamelijk dat doel moeten dienen.

Omdat het — voor de afschrikking zo belangrijke — element van „onzekerheid” ook binnen het bondgenootschap een rol speelt, kan defensie geen zuiver collectief goed zijn. Het NAVO-beginsel van ongedeelde veiligheid gaat in de praktijk niet volledig op. Er is immers duidelijk sprake van enige rivaliteit en exclusiviteit omtrent het profijt van de Amerikaanse kernwapens. Anderzijds geldt dat door een sterke conventionele verdediging van Europa de NAVO-bevelhebbers minder snel voor het dilemma worden geplaatst òf te zwichten voor een (dreigende) doorbraak van conventionele troepen van het Warschau-Pact, òf kernwapens te gebruiken. Velen zijn het erover eens dat het Warschau-Pact momenteel een conventioneel overwicht heeft.⁶ Een sterkere conventionele verdediging lijkt voor alle bondgenoten van groot belang omdat slechts bij conventionele stabiliteit de afschrikking geloofwaardig kan zijn.

Dat wordt in de strategische conceptie van de NAVO (*flexible response*) en in diverse NAVO-besluiten onderschreven.⁷ Voor de Europese bondgenoten geldt echter mogelijk ook dat zij, zo-

⁵ De BRD mag nog steeds niet over eigen kernwapens beschikken (een uitvloeisel van de Tweede Wereldoorlog); Duitse kernwapens zouden voor de Sovjet-Unie zelfs een *casus belli* zijn.

⁶ Er is in ieder geval sprake van een kwantitatieve overmacht. Recent is echter van verschillende zijden erop gewezen dat een zuiver kwantitatieve benadering van de (conventionele) krachtsverhouding tussen Oost en West niet volledig is. De NAVO zou een kwalitatief overwicht hebben. Het verontrustende beeld dat door de kwantitatieve („bean count”) studies wordt geschetst behoeft derhalve enige nuance, en de overmacht van het Warschau-Pact is waarschijnlijk minder groot dan de analyses doen geloven (zie [7]).

⁷ Bv. het CDI (Conventional defense improvements program).

als Kissinger het al in 1964 omschreef, zullen proberen:

... to see to it that their actual contribution would be large enough to induce us to keep a substantial military establishment in Europe yet not too high as to provide a real alternative to nuclear retaliation. [8]

Dit Europese dilemma kan na het INF-akkoord de verhoudingen in de NAVO onder spanning zetten en zal dat zeker doen na een eventuele derde nuloptie. Door vèrgaande verminderingen van het aantal (Amerikaanse) kernwapens in Europa zou immers de door de Verenigde Staten zo hevig gewenste versterking van de conventionele verdediging van Europa eerder lijken op een alternatief voor de afschrikking, dan op een voorwaarde daarvoor.

Omdat defensie geen zuiver collectief goed is, blijven voor alle bondgenoten specifiek militair-strategische belangen gelden. Wat de steun van de bondgenoten betreft moet altijd met een aantal onzekere factoren rekening worden gehouden. Misschien speelt die onzekerheid het sterkst voor Turkije en Griekenland, die in de vrij geïsoleerde zuidflank liggen, waar de conventionele krachtsverhouding ten minste zo onevenwichtig is als de verhouding in de Centrale sector. Bovendien speelt de onderlinge rivaliteit tussen Griekenland en Turkije een belangrijke rol. De kans op een Sovjetrussische aanval in het Golfgebied is, gezien het strategische belang van dat gebied voor de Sovjet-Unie, misschien zelfs groter dan de kans op een invasie in Centraal-Europa. De uitbreiding van een gewapend conflict rond de Perzische Golf naar NAVO's zuidflank zou dan tevens voor de Sovjet-Unie van groot strategisch belang zijn; en de NAVO zou wel eens snel met een militair *fait accompli* kunnen worden geconfronteerd.

Uitbreiding van de theorie

In de theorie van Olson en Zeckhauser zou met de bovengenoemde invloeden rekening moeten worden gehouden. Zij behoeft derhalve enige aanvulling. De factoren die de lastenverdeling in het bondgenootschap beïnvloeden zijn:

— de hoogte van het budget (nationaal inkomen of nationaal produkt) van de bondgenoten;

⁸ Aarts en Lieshout ([2] blz. 7) onderscheiden deze drie factoren ook expliciet voor het collectieve goed.

— de kosten die zij voor defensie moeten maken;
— een militair-strategische afweging.⁸

Uit het theoretische kader kan worden afgeleid dat hoe groter het budget is waarover een bondgenoot beschikt en/of hoe lager de kosten zijn die hij voor zijn defensie moet maken en/of hoe groter zijn belang bij een zelfstandige defensie-inspanning in het bondgenootschap blijft, hoe groter ook het deel van het budget zal zijn dat die bondgenoot in vergelijking tot de overige bondgenoten aan defensie zal besteden.

De lastenverdeling in de NAVO wordt allereerst verklaard uit de verschillen in „grootte” tussen de bondgenoten, overeenkomstig de ideeën van Olson en Zeckhauser. De verschillen in grootte omvatten echter niet alleen de verschillen tussen de budgetten van de bondgenoten. Ook verschillen in kosten zouden de capaciteiten van de bondgenoten zelfstandig een bepaalde mate van veiligheid te kunnen garanderen beïnvloeden. Met deze eerste twee factoren kan worden verklaard waarom sommige mogendheden in het bondgenootschap wèl en anderen níét zullen klaplopen. Ten tweede is duidelijk dat het klaplopen toch niet het aantrekkelijkste gedragsalternatief is voor een soevereine mogendheid; het heeft immers wel degelijk zijn „prijs”: de afhankelijkheid van de „grote” bondgenoten en alle onzekerheid over de eigen veiligheid die daaruit voortvloeit.

De onzekerheid over een dergelijk vitaal belang als veiligheid is, afgezien van niet nader te kwantificeren invloeden van nationaal-politieke aard, de reden dat klaplopen voor (kleine) bondgenoten alleen opportuun is wanneer zij om financieel-economische redenen niet in staat zijn aan de van hen verwachte bijdrage voor de gezamenlijke defensie-inspanning te voldoen. Zij zullen daarom de mogelijkheid om te klaplopen blijven afwegen tegen de eigen defensie-inspanningen. Zo is het mogelijk dat bondgenoten altijd in een bepaalde „minimumhoeveelheid defensie” zullen willen voorzien, ongeacht de hoeveelheid defensie die hun bondgenoten bijdragen. Voor landen met een relatief laag nationaal inkomen (bv. Griekenland, Turkije en Portugal) zou dat kunnen betekenen dat die minimumhoeveelheid een naar verhouding groot deel van hun budget inneemt. Verder lijkt het voor landen met een zeer laag inkomen nooit „rationeel” zelf in defensie te voorzien.

De lastenverdeling in de NAVO

De verklaring van de lastenverdeling in de NAVO, en in het bijzonder van het Europese klaplopen, volgt in de eerste plaats uit het Europese onvermogen zich als eenheid zelfstandig te verdedigen. Het budget van de afzonderlijke Europese mogendheden is niet toereikend om een zelfstandige afschrikking voort te brengen. Volgens het model zou er, wanneer de invloed van de individuele militair-strategische afweging van bondgenoten zou worden verwaarloosd (en even in de veronderstelling dat de kosten voor defensie gelijk zijn), een relatie moeten bestaan tussen de hoogte van het budget van de bondgenoten en het deel van het budget dat zij aan defensie besteden. Van een dergelijke relatie is alleen sprake wanneer Griekenland en Turkije worden uitgezonderd. De reden voor die uitzondering is het, gezien hun geïsoleerde ligging, grote Griekse en Turkse belang bij een zelfstandige defensiecapaciteit in de NAVO (de derde factor uit het model) in samenhang met de mogelijke invloed van een „minimumhoeveelheid defensie” op hun relatieve defensie-inspanning.

De hoogte van het budget is mogelijk een belangrijke verklarende factor voor de ongelijke en onevenredige lastenverdeling in de NAVO. Alleen een volledig „Verenigd Europa” zou, over ongeveer hetzelfde budget als de Verenigde Staten beschikkende, misschien in staat zijn een gelijke prestatie te leveren. De vraag is echter of in dat geval geen wijzigingen binnen de atlantische structuur noodzakelijk zouden zijn om recht te doen aan die „gelijke prestatie”.

De verdeeldheid van Europa is, ten tweede, vanzelfsprekend ook de oorzaak dat de Europese mogendheden waarschijnlijk hogere kosten voor hun defensie moeten maken dan de Verenigde Staten. De VS kunnen namelijk veel beter gebruik maken van schaalvoordelen bij de produktie van defensiematerieel en hun industrie is daarbij verzekerd van een veel grotere afzetmarkt. Daarom geldt dat, zoals Josef Joffe opmerkt:

West Europeans are inherently free riders when it comes to the Atlantic defense, and in a more profound sense than revealed by the ratio's of defense spending to Gross National Product or manpower to population. Living under the umbrella of the American security guarantee, they enjoy a

collective good they cannot provide themselves, or if they would, only at vastly higher prices than currently borne by the United States. [9]

De Verenigde Staten zullen logischerwijs een onevenredig grote bijdrage leveren aan onze gezamenlijke defensie omdat zij over verreweg het grootste budget beschikken en tevens (relatief) weinig kosten voor hun defensie maken. Maar zij ontlenen daaraan ook hun invloedrijke positie in het bondgenootschap. De Europese afhankelijkheid van de Amerikaanse kernwapens legt hen overigens ook een duidelijke verantwoordelijkheid op.

Het is echter, ten derde, moeilijk precies te achterhalen welke invloed de derde factor, de individuele militair-strategische belangenafweging van de bondgenoten, op de lastenverdeling heeft. Voor de Europese mogendheden geldt dat zij moeten proberen de Verenigde Staten, en met name de Amerikaanse kernwapens, geloofwaardig aan hun lot te verbinden. Omdat de afschrikking met kernwapens alleen geloofwaardig is als er tevens sprake is van een redelijk evenwichtige conventionele krachtsverhouding, blijft een aanzienlijke Europese conventionele defensie-inspanning wenselijk. Maar zelfs dan kan nooit volledig op de bescherming van Amerikaanse kernwapens worden gerekend en zou, zoals gezegd, een te grote conventionele inspanning in Europa die afschrikking juist kunnen ondermijnen. De opmerkelijkste Europese reactie op dat dilemma is de Franse.

Frankrijk is de enige Europese bondgenoot die niet alleen van de Amerikaanse kernwapens, maar juist vooral van de conventionele defensie-inspanningen van de andere Europese bondgenoten profiteert. In 1967 heeft Frankrijk zich teruggetrokken uit de geïntegreerde militaire structuur van het bondgenootschap wegens kardinale geschillen over de voor de NAVO wenselijkste strategie. Intussen bleef het wel degelijk profiteren van de collectieve veiligheid die de NAVO biedt, en het kon, terwijl het de conventionele inspanning naar het tweede plan verwees, de aandacht concentreren op de „Force de frappe”. Frankrijk is daardoor in staat op veiligheidsgebied een vrij onafhankelijke positie in te nemen. Tevens heeft het daardoor een voor elk bondgenootschap fundamenteel dilemma — namelijk het risico in andermans conflicten te worden betrokken — deels weten te ontwijken: pas enkele dagen na een

eventuele Sovjetrussische inval in de Centrale sector, als het Franse moederland direct wordt bedreigd, zullen de Franse troepen meevechten. En al kunnen Europese bondgenoten van hun kant waarschijnlijk profiteren van de afschrikkende werking van de Franse kernwapens, het Franse klaplopen is evident.

Conclusie

Defensie is een goed met collectieve aspecten, d.w.z. dat er voor sommige bondgenoten meer mogelijkheden bestaan om van de collectieve defensie te profiteren dan voor anderen. Het lijkt dan ook niet te voorkomen dat er een blijvend ongelijke en onevenredige lastenverdeling ontstaat.

Volgens de economische theorie van collectieve actie zijn er drie factoren die samen de verdeling van de lasten in de NAVO kunnen verklaren. De eerste twee betreffen de verschillen in „grootte” tussen de bondgenoten; met deze factoren kan worden verklaard waarom de Europese bondgenoten klaplopen en niet de Verenigde Staten. De derde factor die een rol speelt, de militair-strategische afweging van mogelijkheden in het bondgenootschap, komt voort uit het feit dat zich niet voor alle bondgenoten in dezelfde mate mogelijkheden tot klaplopen voordoen. Het is weliswaar niet mogelijk de invloed van de derde factor pre-

cies te bepalen, maar de invloed van de eerste twee factoren lijkt aanzienlijk.

De twee factoren die de verschillen in grootte tussen de bondgenoten weergeven — de hoogte van het budget (GNP) van de bondgenoten en de, daarmee veelal samenhangende, verschillen in de kosten die zij voor defensie moeten maken — weerspiegelen ook voor een belangrijk deel de onderlinge machtsverhoudingen in het bondgenootschap. Een gelijkmatiger lastenverdeling zou alleen kunnen ontstaan wanneer Europa bij machte zou zijn zelfstandig in, met name, kernwapens te voorzien. De uiteindelijke verklaring voor het Europese klaplopen en de onevenredige lastenverdeling schuilt in de Europese verdeeldheid en het daaruit volgende onvermogen een onafhankelijke, Europese defensie voort te brengen. Overigens zou ook als Europa in staat zou zijn geweest v.w.b. zijn verdediging een onafhankelijker positie in te nemen, zulks onvermijdelijk ten koste van de huidige Amerikaanse dominantie binnen het Atlantische bondgenootschap zijn. Misschien is het mede dit inzicht dat de Verenigde Staten de onevenredige verdeling van de lasten in de NAVO doet accepteren.

Alhoewel . . . de ondertekening van het INF-akkoord lijkt erop te wijzen dat de verbondenheid met het Europese lot voor de Verenigde Staten misschien een te hoge „prijs” is om Europa het profijt van hun kernwapens te gunnen.

Literatuur

1. M. Olson en R. Zeckhauser — An economic theory of alliances. *Rev. of Economics and Statistics* 48 (1966)(8).
2. C. W. A. M. Aarts en R. H. Lieshout — *Size or heterogeneity? A contribution to a more complete analysis of the likelihood of collective action* (paper). Dept Public Administration Univ. of Twente, Enschede (1986).
3. J. C. Murdoch en T. Sandler — Complementary, free riding, and the military expenditures of NATO allies. *J. Public Economics* (1984)(11).
4. M. Olson — *The logic of collective action, public goods and the theory of groups*. Harvard Univ. Press, Cambridge Mass. (1971)
5. T. Sandler en J. F. Forbes — Burden sharing, strategy and the design of NATO. *Economic Inquiry* 18(1980)(3).
6. J. van Ypersele de Strihou — Sharing the defense burden among Western allies. *Yale Economic Essays* (1968).
7. C. Levin — *Beyond the bean count. Realistically assessing the conventional military balance in Europe*. Gov. Printing Office, Washington DC (1988).
8. H. Kissinger — Coalition and nuclear diplomacy. *Foreign Affairs* 42(1964)533.
9. J. Joffe — Europe's American pacifier. *Foreign Policy* (1984)(54)84.

drs. A. J. Vinke

majoor van de Koninklijke luchtmacht

Het falende oppergezag Keizer Wilhelm II als „Oberster Kriegsherr”

November 1918 — november 1988, zeventig jaar geleden, om precies te zijn 10 november: mitterij en revolutie in Duitsland. Aan de grens bij Eijsden een vluchteling die een beteueterde grenswacht, die een ogenblik dacht dat hij droomde, zijn degen overhandigde. Een officier belde Den Haag en via de gebruikelijke ambtelijke weg kwam het bericht bij Koningin Wilhelmina die het kabinet bijeenriep. De asielzoeker wachtte zes uur bij de grens voor hem werd meegedeeld dat hij die mocht passeren. Keizer Wilhelm II, de „Oberster Kriegsherr” van het Duitse Keizerrijk, vond asiel in Nederland.

Wie was de man die het oppergezag bekleedde en hoe functioneerde hij als „Oberster Kriegsherr”? Een korte schets van deze soldatenkoning die met zijn Rijk ten onder ging.

Het Keizerrijk

Ruwweg kan men zeggen dat het bestaan van het Duitse Rijk door vijf oorlogen werd gemarkeerd. Aan zijn ontstaansgeschiedenis lagen drie succesrijke oorlogen ten grondslag: de eerste in 1864, de oorlog van Oostenrijk en Pruisen tegen Denemarken; de tweede in 1866, de „Bruderkrieg” tussen Oostenrijk met zijn bondgenoten en Pruisen met zijn bondgenoten; de derde, tevens de apotheose, was de Frans-Duitse oorlog van juli 1870 en de succesvolle, snelle overwinningstocht van de verenigde Duitse legers in augustus en september die in feite onontkoombaar tot de oprichting van een Duitse nationale staat leidde. Op 1 en 2 september 1870 werd een Frans leger van 100.000 man, waarbij keizer Napoleon III, door twee Duitse legers bij Sedan omsingeld en tot overgave gedwongen. „Sedantag” is daarna rond een halve eeuw lang nog *de* Duitse nationale feestdag geweest met parades, vlaggen, schoolfeesten, patriottische redevoeringen e.d.

De gedachte dat de oorlog tot een verenigd Duitsland zou moeten leiden leefde vanaf de eerste dag af aan in vele harten. Wat de fantasie vleugels gaf, het nationale gevoel (surrogaat)bevrediging schonk en de wereld de geboorte van een nieuwe Europese grote mogendheid aankondigde, was het feit dat de uitgebreide Noordduitse Bond werd omgedoopt tot het „Duitse Rijk” en dat de koning van Pruisen werd verheven tot keizer van Duitsland. Een geniale truc van Bismarck, te werken met een uiterlijke, zuiver symbolische handeling. Bovendien zorgde Bismarck ervoor dat de keizer niet werd verkozen door een Nationale Vergadering of Rijksdag, maar uitsluitend door de Duitse vorsten. Dat stelde Bismarck echter nog wel voor enkele problemen. Hij beseftte heel goed dat het aanbod van de keizerskroon van de machtigste Duitse vorst moest komen, van Ludwig II, de Beierse koning, maar die voelde daarvoor helemaal niets. Evenmin voelde de koning van Pruisen ervoor keizer te worden. Bismarck overwon ze allebei. Hij heeft Ludwig gewoon omgekocht: 4.720.000 gouden marken, die Bismarck uit het vermogen van het in 1866 afgezette koningshuis van Hannover haalde, kreeg Ludwig II voor zijn particuliere geldkistje.

De datum van de keizerproclamatie werd vastgesteld op 18 januari 1871, een bewust gekozen datum omdat toen precies 170 jaar geleden, op 18 januari 1701, keurvorst Friedrich III van Brandenburg de Pruisische koningskroon opzette en sedertdien gold die datum als de geboortedag van de Pruisische monarchie. Zo werd in de spiegelzaal van Versailles de proclamatie door Bismarck voorgelezen en de koning van Pruisen, Wilhelm I, werd uitgeroepen tot Duits keizer.

De 43 jaren van het Duitse Rijk, liggend tussen de oorlog van 1870/71 en de Eerste Wereldoorlog vormen van buitenaf gezien een eenheid. In de geschiedenis van het Rijk vormen zij ook de stabiel-

ste periode. Bij nadere beschouwing vallen deze 43 jaren echter in twee perioden uiteen: de tijd van Bismarck tot 1890 en de Wilhelminische tijd of keizertijd na 1890. Grofweg gezegd was in de eerste periode de binnenlandse politiek ongelukkig en verdeeld, en de buitenlandse politiek bezonnen en op vrede gericht. In de Wilhelminische periode was het precies omgekeerd. In de binnenlandse politiek was het bijna een tijdperk van eenheid, maar in de buitenlandse politiek werd een zeer avontuurlijke koers gevaren, al moet worden gesteld dat juist die buitenlandse politiek op een grote nationale consensus berustte. De Bismarcktijd had, nadat de euforie over de oorlog was weggeëbd, een ongelukkige atmosfeer. De tijd van Wilhelm II daarentegen was tot in de Eerste Wereldoorlog een gelukkige. Ten dele had dat heel eenvoudig economische oorzaken. De tijd van 1895-1914 was een periode van bijna voortdurende hoogconjunctuur. Bismarck had de pech dat zijn gehele periode werd gekenmerkt door een economische flauwte.

Op 18 januari 1871 werd Wilhelm I tot Duits keizer gekroond. Een kroon die hij 17 jaar mocht torsen tot hij op 9 maart 1888 overleed. Hij had de macabere wedstrijd tegen zijn aan keelkanker lijdende zoon en kroonprins Friedrich III (56) verloren. De volgende 99 dagen werd het keizerrijk geregeerd door een in feite reeds stervende keizer. Na zijn dood op 15 juni was het aan zijn zoon de keizerskroon te dragen. Het is hem zwaar gevallen; de wereld overigens nog meer.

Jeugd, opvoeding en karakter van Wilhelm II

Friedrich Wilhelm Victor Albert werd als oudste zoon van de Pruisische kroonprins Friedrich en zijn vrouw, de Engelse prinses Victoria, dochter van de Engelse koningin Victoria, in Potsdam geboren. Hij kwam in de namiddag van 27 januari 1859, meer dood dan levend, ter wereld. Het was een zeer gecompliceerde stuitbevalling. De navelstreng raakte bekneld waardoor de zuurstoftoevoer naar de hersenen even werd geblokkeerd.

Bovendien werd de toekomstige keizer geboren met een verminkte, kortere linkerarm. Deze lichamelijke handicap en de vermoedelijke lichte hersenbeschadiging zouden zijn latere onzekere,

paranoïde en agressieve gedrag kunnen verklaren.

Op zijn 7e jaar kreeg Wilhelm de starre, onbuigzame, calvinistische Hintzpeter als huisleraar. Deze vreugdeloze man huldigde spartaanse opvattingen over plichtsvervulling en onthouding. Alles wat op plezier of vreugde leek was volgens Hintzpeter schadelijk voor het karakter. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat was het zwoegen.

Tussen Wilhelm en zijn moeder gaapte een kloof. Ze was voor hem een ver verwijderde, schrikjagende vrouw die hem weinig liefde schonk. Beiden waren heerszuchtig, impulsief en zelfbewust.

In 1877 sloot Wilhelm zijn studie aan het gymnasium te Kassel af en ging, voorafgaand aan een studie rechten en economie in Bonn, voor zes maanden in militaire dienst. Op de universiteit beviel het hem wel, maar hij sloot geen nauwe vriendschappen. Hij bleek een verschrikkelijke betweter die zich van zijn hoge positie bewust bleef. In die tijd schreef hij veel liefdesgedichten voor zijn nicht Elizabeth, een liefde die niet werd beantwoord. Deze hartstocht verklaart misschien de plotselinge verloving met prinses Auguste Victoria van Sleeswijk-Holstein, vlak voor zijn militaire loopbaan. Ze was een knap meisje, eenvoudig en godvruchtig opgevoed en zichzelf weggeijferend. In 1881 vond het huwelijk plaats. Welk een opluchting gaf hem het verlaten van zijn ouderlijk huis! Nu hij dan ook een eigen huishouding had was hij voor het eerst gelukkig.

Wilhelm was als luitenant bij de Garde-infanterie begonnen en werd snel tot kolonel bevorderd. Een jaar na zijn huwelijk ging hij naar de cavalerie, hoewel dat i.v.m. zijn korte linkerarm toch wel twijfels opriep. Alles in het leger maakte hem geestdriftig, de korpsgeest, de studie van tactiek en strategie, alsmede het inspannende exerceren. In de officiersmess, te midden van zijn Pruisische officieren, of rijdend aan het hoofd van zijn regiment voelde de jonge Wilhelm zich het gelukkigst. Hij had een artistiek temperament en interesseerde zich voor alles, soms met gunstige resultaten. Hij schilderde, arrangeerde balletvoorstellingen en oefende zich in het maken van verzen. Van archeologie had hij zeer veel verstand. Wilhelm zag zichzelf graag als een kunstminnend vorst tijdens wiens regering de schone kunsten konden bloeien als in de klassieke perioden. Hij hield ervan repetities van de schouwburg en de opera bij te wonen

en persoonlijk aanwijzingen te geven. Ook in muzikaal opzicht gaf de jonge keizer blijk van een aangeboren smaak.

Zijn kwetsbare en onzekere kanten trachtte hij in de buitenwereld te compenseren met supermanneel gedrag en militair vertoon. Ofschoon Wilhelm over zijn oom Edward VII van Engeland spotte als een „dwaze oude pauw” was hij zelf niet minder. Zijn garderobe, die door 12 knechten in volle dienst in orde werd gehouden, omvatte meer dan 200 militaire uniformen. Evenals zijn naäper uit later tijd, Hermann Göring, geloofde Wilhelm bijna dwangmatig dat het van belang was zijn kostuum aan te passen aan een bepaalde gelegenheid. Als hij in de Berlijnse opera Wagners opera „Der Fliegende Holländer” bijwoonde, trok hij zijn gala-uniform van admiraal aan; in Palestina droeg hij — behalve wanneer hij als bedoeïen verscheen — een witte mantel met kruisvaarderskruis. Eenmaal moest men hem met veel moeite ervan weerhouden een museum van oudheden in te wijden in de dracht van een Romeinse generaal. De Berlijners spotten dat hij een admiraalsuniform droeg wanneer hij naar een aquarium keek en dat van een Engels veldmaarschalk wanneer hij een plum pudding wilde eten.

Het oordeel van zijn tijdgenoten was niet bepaald gunstig: geestesziek en manisch depressief. Zijn woedeaanvallen werden afgewisseld met evenwichtsstoornissen en hallucinaties. Hij had namelijk een gebrek aan ontwikkeling in de persoonlijkheidsstructuur en was in sterke mate rusteloos. Dat uitte zich in een grillige regeerstijl, een onophoudelijke reislust en een enorme zelfoverschatting. Hij had de neiging alles op zijn eigen persoon te betrekken. Vrienden en leden van het hof tracteerde hij vaak op sadistische practical jokes, zoals toen hij zich na een affaire gekwetst en verontwaardigd had teruggetrokken op het landgoed van zijn vriend prins Fürstenberg. Daar werd in de loop van de feestelijk doorgebrachte avond generaal graaf Hülsen-Haeseler, chef van het militaire kabinet, een roze balletrokje met roze krans aangetrokken, waarin hij een dans ten tonele bracht. Helaas viel hij aan het eind van de dans door een hartverlamming dood neer. De artsen lieten lang op zich wachten en lijkstijfheid trad reeds in. Het heeft heel wat inspanning gekost om de generaal zijn balletuitrusting uit te trekken en in zijn uniform te kleden.

Toch behoorde de bewondering voor de keizer tijdens de beginperiode van zijn regering tot de nationale cultus. Na Wilhelm I, die zo lang aan het bewind was geweest, waren de pijnlijke drie maanden gevolgd waarin een stervende regeerde, maar daarna was iedereen blij geweest met de jonge, energieke monarch die zo kennelijk van zijn rol genoot en de romantische bekoring ervan zo duidelijk deed uitkomen. Zijn flitsende blik en martiale optreden, zijn heroïsche poses, waarvan het effect werd vergroot door schitterende uniformen en opwindende muziek, fascineerden zijn onderdanen. Jongelui lieten hun snor door de kapper met een speciaal apparaatje van opgedraaide punten voorzien, officieren en ambtenaren oefenden zich in de flitsende blik en werkgevers spraken hun personeel in de dynamische stijl van de keizer toe.

Bismarcks val

Wilhelm II was nog geen 30 jaar oud toen hij de troon besteeg, een leeftijd waarop men moeilijk de rijpheid kan verwachten die een heerser over een groot rijk moet bezitten. Prof. Rudolf Gneist, expert op het gebied van het bestuursrecht en Wilhelms privédocent op dat terrein zei dat „Wilhelm alles gelooft te weten zonder iets geleerd te hebben”. De ernstige ziekte van zijn vader had hem de gelegenheid gegeven zich op de voorgrond te plaatsen en zich als voorvechter van het nationale gevoel te presenteren. Die ijdelheid werd nog versterkt door het applaus van zijn militaire omgeving, in het bijzonder de Gardeofficieren van Potsdam. Deze heren prezen hem als *het* voorbeeld van alle militaire deugden. Wilhelms neiging zichzelf en zijn positie te overschatten kwam tot uitdrukking in zijn opvatting dat de politiek van de keizer zijn persoonlijke politiek moet zijn, „sein persönliches Regiment”. Slechts een sterk karakter kon de bewieroking en het aanhoudende applaus van zijn omgeving weerstaan. Dat karakter bezat Wilhelm II niet. Hij maakte zichzelf wijs (en liet zich wijs maken) dat hij zich door de machtige Bismarck als werktuig liet gebruiken. Lang kon dat niet duren; Bismarck moest het veld ruimen.

Op 20 maart 1890 verliet de oude loods Bismarck het schip. Toch waren het natuurlijk niet alleen persoonlijke kwesties die tot Bismarcks val leidden. Ook politieke meningsverschillen bestonden

tussen keizer en kanselier, in het bijzonder de geschillen over de strijd tegen de socialisten en de houding jegens Rusland.

Wilhelm II als „Oberster Kriegsherr”

In het Duitsland van die dagen was sprake van een starre scheiding tussen de maatschappelijke klassen. Omdat Pruisen bij de unificatie van Duitsland de leiding had gehad, werden de leden van de heersende klassen gerecrueteerd uit de rijen van de landjonkers, de Pruisische adel. Ze domineerden in het leger, dat in Duitsland de staat overheerste, en hadden zich op de regeringsbureaus verschanst. Het leven aan het hof werd gekenmerkt door een minutieuze aandacht voor het protocol. De keizer manipuleerde de „Hofgesellschaft”. Hij koos zijn ministers en nam de beslissingen.

Deze Duitse heersende klasse werd overigens ook loyaal gesteund door een zeer nijvere middenstand en hard werkende lagere klassen die over het algemeen beter ontwikkeld waren dan de arbeidersklassen van andere landen. De macht van de keizer onttrok zich goeddeels aan de controle van het parlement. Dat gold in het bijzonder voor de zg. „Kommandogewalt” die Wilhelm II in alle militaire zaken bezat. Grondwettelijk geïnterpreteerd waren de aanwijzingen van de keizer in commando-aangelegenheden vrijgesteld van het contraseign van de minister. Deze „Kommandogewalt” bleef een kernpunt van de laat-absolutistische heerschappij. In het liberaal-constitutionele staatsrecht kan dat begrip ook nauwelijks worden gedefinieerd. Het was een taai relict uit een feodale orde; om het met de Duitse historicus H. U. Wehler te zeggen: „Der König als geblütscharismatischer Führer des Heerbannes”, aan wie strijders door een persoonlijke loyaliteitsverhouding verplicht waren. Dat bleef ook in de 19e en 20e eeuw het ideaal van de Pruisische heerser als „Oberster Kriegsherr”.

Onder deze top bevonden zich het Militaire Kabinet, de Generale Staf en het ministerie van oorlog. In het domein van de niet onder de parlementaire controle vallende „Kommandogewalt” was door de jaren heen stilzwijgend ook het Militaire Kabinet als bestuursorgaan van de koning binnengeschoven. Het ministerie was allengs als machtsfactor bijna zonder betekenis geworden, terwijl de

Generale Staf zich snel verzelfstandigde. De militairen oefenden politieke invloed uit en dat nam na 1890 nog toe. Mede dank zij het instituut van de militaire attaché kon de keizer direct worden geïnformeerd buiten Buitenlandse zaken om.

Dat een eenzijdige ontwikkeling van het militaire denken kon doorzetten, berustte voornamelijk op twee ontwikkelingen. Ten eerste had de militarisering van de Pruisische maatschappij sedert de 18e eeuw de militairen aan de top van de prestige-piramide geplaatst en militaire normen, houding en denkwijze in toenemende mate verplicht gemaakt voor wie wilde meetellen. Er ontstond een soort sociaal-militarisme welks voorstellingen van waarde en eer de gehele maatschappij doordrongen. Alle Duitse Rijkskanseliers bv. droegen in de Rijksdag de uniform. Aan de koninklijke tafel nam rijkskanselier Bethmann-Hollweg als majoor een lagere (!) plaats in dan kolonels en generaals. De vlijtige Pruisische minister van financiën, von Scholz, hield het voor het gelukkigste ogenblik van zijn leven toen hij de uniform van sergeant, waartoe hij het als burgerman had gebracht, krachtens koninklijke genade met die van luitenant mocht verruilen. (Een prachtige sfeertekening geeft overigens de film „Der Hauptmann von Köpenick” met een scène waarin een middenstander tegen een van zijn bedienden zegt: „Der Mensch fängt erst bei Leutnant an.”) In de tweede plaats voltrok zich, parallel aan het ontslag van Bismarck, na een machtsstrijd van jaren tussen de hofkliek met haar militaire argumenten enerzijds en de regering anderzijds, de capitulatie van de politici.

De schoten in Sarajevo op 28 juni 1914 leidden tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in de eerste augustusdagen van 1914. Achter het oorlogsbesluit stonden niet alleen de „Alldeutschen” en andere rechtsradicalen, maar nagenoeg alle belangrijke politieke bevolkingsgroepen: leger, marine, alle politieke partijen, met uitzondering van de SPD (110 zetels in de 397 leden tellende Rijksdag), industrie, banken, handel, pers en, niet in de laatste plaats, professoren en geestelijken. Men kan stellen dat de Eerste Wereldoorlog (veel méér dan later de Tweede Wereldoorlog) door de natie en niet alleen door het staatsbestuur werd gewild. Er was (ook veel sterker dan in 1939) een consensus inzake oorlogsbereidheid en anticiperende

oorlogsverheerlijking. Alleen de sociaal-democraten deden in 1914 niet mee, maar toen het zo ver kwam vielen ook zij ten prooi aan het algemene oorlogsentousiasme. Overigens moet men wel beseffen dat er niet slechts in Duitsland oorlogshysterie bestond.

Met het uitbreken van de oorlog kwam een nog grotere last op de schouders van de toch al wankelende Wilhelm, de „Oberster Kriegsherr” en hoogste autoriteit, zonder wiens toestemming geen beslissing viel en niets kon worden ondernomen. Hij belichaamde de civiele en militaire staatsmacht.

Op 16 augustus verliet Wilhelm Berlijn en vestigde zich in het hoofdkwartier te Koblenz. Hij kwam daar op een kritiek moment. Het Schlieffenplan — de sleutel tot de snelle overwinning waarop de hoop van de Generale Staf was gevestigd — was op gang gekomen. De berichten van het westelijke front waren gunstig. De aanwezigheid van de keizer in het hoofdkwartier werkte echter verlamdend: hij leed onder de sombere berichten van het oostelijke front. Hoewel het Schlieffenplan uiterste concentratie in het westen vereiste en aanvankelijke verliezen op andere fronten op de koop toe nam, deed de keizer niets anders dan klagen over „de mooie Masurische meren” in Oost-Pruisen die door de Russen werden vernield. Duitsland treurde om Oost-Pruisen en Wilhelms trots was diep gekrenkt. Het deed hem pijn dat op zijn leiderskwaliteit een smet was gevallen. Zwaarmoedigheid en zelfmedelijden overvielen hem.

Onbekend is hoe groot de druk is geweest die de keizer op de Chef van de Generale Staf, von Moltke, uitoefende om divisies uit het westen naar het oosten te verplaatsen. Bekend is dat hij de inval van de Russen in Oost-Pruisen als een smaad ervoer, terwijl hij over de opmars van zijn troepen in het westen jubelde. Moltkes zenuwen werden op de proef gesteld, de geestdrift van de keizer was voor hem ondraaglijk; zo vertrouwde hij een van de kabinetcheefs toe: „Het is hartverscheurend te moeten aanzien dat de keizer de ernst van de situatie absoluut niet onderkent”. Op 25 augustus vergat echter de nerveuze en onzekere von Moltke, die door de keizer om zijn eerlijkheid en hoofse manieren was gekozen, zelf de ernst van de situatie en onderwierp zich aan de grillige wens van zijn „Oberster Kriegsherr”; hij liet zich van zijn belangrijkste opdracht afbrengen en stuurde twee legerkorpsen naar Oost-Pruisen, ondanks waar-

schuwingen van Ludendorff het westelijk front niet te verzwakken. Deze twee legerkorpsen zouden volgens Ludendorff toch niet meer op tijd zijn voor de slag met de Russen, en inderdaad: vier dagen later was de slag gestreden. Hindenburg en Ludendorff hadden bij Tannenberg twee Russische legers vernietigd, zonder hulp van de hen toegezegde legerkorpsen.

Het geluk scheen aan Duitse kant, maar de keizer en von Moltke zouden voor die zinloze troepenverplaatsing duur betalen. Tussen de twee legerkorpsen van de generaals Kluck en Bülow op het westelijke front was tijdens de zwenking een gat gevallen van 50 km. In dit gat drongen 120.000 Engelsen binnen en dreigden de Duitse legers te scheiden. Op dat moment waren de twee legerkorpsen die het gat konden dichten onderweg naar het oostfront. Von Moltke stortte volledig in en huilde. Op dat moment had de keizer het initiatief kunnen grijpen. Het zou zijn plicht zijn geweest de stafofficieren bij elkaar te roepen, in alle nuchterheid de toestand te evalueren en hen daarna de weg te wijzen. Maar de keizer was als verlamd; hij weigerde iets te doen, wilde geen verantwoording dragen, en liet von Moltke in zijn ambt. Zo deze al een noodlottige fout had gemaakt, nog fataler was het falen van de keizer. De Chefs van Staven ontging ook niet dat hij niet in staat was zijn autoriteit te laten gelden. In militair opzicht was Wilhelm II uitgeschakeld. Ten slotte nam hij dan toch een besluit: op 14 september onthief hij von Moltke van zijn functie en verving hem door de minister van oorlog, generaal Falkenhayn. (Overigens werd von Moltkes ontslag pas op 20 januari 1915 bekendgemaakt.) In november 1914 hadden de Duitsers aan aanvalskracht ingeboet, de Marne-slag was voorbij. De Duitse berekeningen, die van een korte oorlog uitgingen, moesten worden herzien.

De generaals verbaasden zich over Wilhelm II. Velen van hen hadden hem nog nooit van zo dichtbij meegemaakt. Ze wisten dat hij temperamentvol en rusteloos was, maar hadden hem voor een man van briljante begaafdheid gehouden. Merkwaardig toch, die bijna niet uit te roeien opvatting dat men die kwaliteiten doorgaans van nature onverbreekelijk met zeer hoog geborenen verbonden acht.

Dat de keizer tijdens von Moltkes crisis leiderschapskwaliteiten miste had zijn generaals reeds

in de war gebracht, maar nu moesten zij met schrik ondervinden dat hij ook voor elk ernstig krijgsbe- raad totaal ongeschikt was. Wanneer zij met hem over de oorlog spraken onderbrak hij hen met anecdoten. Hij trommelde op tafel wanneer be- langrijke zaken hem begonnen te vervelen. Soms onderbrak hij discussies over brandende kwesties met erop te wijzen „dat ze niet te laat voor het ontbijt konden komen”. Sommigen dachten dat de oorlog een ander mens van hem had gemaakt. In werkelijkheid was hij dezelfde die hij steeds was geweest, maar hij kon de grote druk niet aan; zijn tekortkomingen werden nu in tijd van spanning op tragische wijze manifest.

Toch wilde Wilhelm als soldaat worden behan- deld. Hoewel hij voor elke verantwoordelijkheid terugdeinsde, was het voor hem ondraaglijk de il- lusie te verliezen dat hij een groot veldheer was. Onvermoeid speelde hij de „Oberster Kriegsherr”. Hij bezocht de fronten, verleende ordes en medailles, reisde tussen het oostelijke en weste- lijke hoofdkwartier heen en weer. De generaals hadden hem echter doorzien, ze gingen stil hun weg en vroegen hem nauwelijks nog iets. Hoewel zonder hem geen beslissing kon worden genomen, presenteerden ze hem de pasklare plannen en vroegen zijn handtekening als pure formaliteit. De drie kabinetschefs, van civiele, militaire en mari- ne-aangelegenheden, stelden vast dat ze met een man hadden te doen die zich met belangrijke za- ken niet wilde en kon bezighouden en wiens on- evenwichtigheid ze bijna als stuitend ervoeren. En het Duitse volk vocht om zijn bestaan.

De marine

Zo de „Oberster Kriegsherr” zich de zaken bij het leger uit de hand liet nemen of, beter gezegd, uit de hand moest laten nemen, was hij vastbesloten zich de heerschappij over de vloot níét te laten ontglippen. Hij wilde tussen hem en zijn vloot geen ander zien staan. „Ich brauche keinen Oberkommandierenden, das kann ich selber machen”, verklaarde hij. Feit was alleen dat Wilhelm II de vloot niet wilde inzetten, hij wilde haar sparen, hij wilde een guerrilla op zee met sporadische uitval- len tegen Engeland. Dat besluit verblufte niet al- leen de Duitse marineleiding, maar ook de Engel- se admiraliteit. Duitsland bezat weliswaar slechts

16 zeer zware slagschepen tegen Engeland 24, maar de Duitse marineleiding was ervan overtuigd dat er nooit weer zo'n gunstig ogenblik zou komen om erop los te slaan. De Engelsen transporteer- den ononderbroken troepen over het Kanaal, en dat maakte ze kwetsbaar. Bovendien stond er een aantal nieuwe slagschepen op de werven voor bui- tenlandse afnemers. Binnen twaalf maanden zou de verhouding dan 19 tegen 34 zijn geweest. Maar de Duitse vloot verliet haar havens niet. Een ei- genmachtig optreden van de marineleiding liet de keizer niet toe en hij beperkte de bevoegdheden van de admiraals. Slechts bij toestemming van Wilhelm II mocht de vloot uitvaren, ondanks smeekbeden van de admiraliteit. De keizer liet zich niet ompraten. De Duitse vloot was zijn bij- drage aan Duitslands grootheid. Juist de vloot, die zo'n fatale inwerking heeft gehad op de Duits-Eng- else verhoudingen, lag nu — met uitzondering van enkele uitvallen en de slag in het Skagerrak in 1916 — de gehele oorlog voor anker. De Engelsen stonden perplex. Iedereen wist dat het Duitse le- ger het vreeswekkendste militaire instrument op aarde was; door zijn oorlogszuchtige pose had de keizer de Engelsen ervan overtuigd dat zijn vloot een evenzo groot gevaar betekende. Churchill, de Eerste Lord van de Admiraliteit verklaarde later: „Geen enkele van de duistere voorspellingen die onderwerp van zoveel debatten en artikelen wa- ren geweest, is uitgekomen”.

Neveneffect van Wilhelms opstelling was dat groot-admiraal Tirpitz, staatssecretaris van mari- ne, zich nu met de gedachte vertrouwd maakte U- boten in te zetten. Als de keizer zijn mooie slag- schepen wilde sparen, dan moest de Engelse blok- kade op andere wijze worden gebroken. Wilhelm wilde er in eerste instantie niets van weten. Hij vreesde, en terecht, internationale complicaties. Toch begon hij weer te twijfelen. Op 9 januari 1917 werd besloten tot een onbeperkte duikboot- oorlog. Amerika verbrak daarop de diplomatieke banden met Duitsland en verklaarde twee maan- den later de oorlog aan het Keizerrijk. De militai- re gevolgen werden door leger- en marineleiding als gering ingeschat. Te laat erkende Wilhelm II dat hij zich in een nog grotere afhankelijkheid van de militaire top had gemanoeuvreerd toen hij kan- selier Bethmann-Hollweg, die zich tegen een on- beperkte duikbootoorlog had uitgesproken, niet had ondersteund.

Het einde

Na de Marne volgden de Duitse terugtocht, de wederen naar de zee om het bezit van de Kanaalhavens, de val van Antwerpen en de slag bij Ieper. Bij het naderen van de winter zakte de strijd langzaam en dodelijk terug tot de patstelling van de loopgravenoorlog. Van Zwitserland tot het Kanaal lagen in Frankrijk en België netwerken van loopgraven.

Deze stellingenoorlog werd een uitputtingsslag, een brute, modderige, moordende waanzin die nog vier jaar zou duren. Met een dodencijfer van 5000, en soms 50.000, per dag, met het verslinden van ammunitie, energie, geld, hersens en geoefende manschappen, putte de oorlog aan het westelijk front de bronnen uit. De oorlog was voor Duitsland militair niet meer te winnen. De legerleiding gaf haar overheersende positie op en eiste van de Rijksregering wapenstilstandsonderhandelingen. Die vonden plaats van 8 tot 11 november 1918 in het bos van Compiègne. Op 11 november 1918, om 05.20 uur werd de wapenstilstand ondertekend. De wereldoorlog, die het leven van 10 miljoen mensen had geëist, was ten einde. In Berlijn brak op 9 november de revolutie uit en de abdicatie van de keizer werd aangekondigd. Door Scheidemann werd de Duitse republiek uitgeroepen, het keizerrijk was verleden tijd. En Wilhelm II, de „Oberster Kriegsherr“?

Hij vluchtte op 10 november 1918 bij Eijsden de Belgisch-Nederlandse grens over en vond voorlopig onderdak in het kasteel van graaf Bentinck in Amerongen. In het voorjaar 1920 kocht hij Huis Doorn, waar hij op 4 juni 1941 overleed.

Slotbeschouwing

Wilhelm II heeft nooit begrepen dat, ook in een autocratisch geregeerde staat, de macht van de wil, of althans van de gehoorzaamheid, van het volk afhangt. Zijn autoriteit was nooit ter discussie gesteld. Hij geloofde dat de sterkte en kracht van het Rijk en de veiligheid van zijn dynastie alleen aan het leger waren te danken. Nooit was bij hem de gedachte opgekomen dat de oorlog ook met niet-militaire middelen tot een einde kon worden gebracht. Evenmin kwam het bij hem op dat de ontberingen van de burgerbevolking de militaire prestaties konden frustreren. Ook al had hij dat onderkend, dan nog had hij waarschijnlijk niet geweten hoe de leiding over te nemen en de oorlog verder met kracht te leiden. Wilhelm heeft nooit voor zijn positie hoeven vechten. Door het pure toeval van de geboorte werd deze paranoïde, labiele en agressieve man keizer en daarmee „Oberster Kriegsherr“. Hij was zich echter niet ervan bewust dat die gemakkelijk verworven positie steeds opnieuw moest worden bevestigd.

Vijftientig jaar lang had Wilhelm II als soldatenkoning geposeerd en op het volk ingepraat met romantische idealen. De onvoorwaardelijke oorlog was echter het laatste wat hij had gewild. Hij dacht meer aan een korte, harde strijd, waarna hij aan het hoofd van zijn legers in triomftocht door het Brandenburger Tor zou rijden. In plaats daarvan behaalden zijn legers wel successen maar geen overwinningen en werd hij door zijn generaals ondergesneeuwd. Vijftien jaar lang leefde Wilhelm II nadien in de droom dat God hem op een dag weer op de troon zijner voorvaderen zou zetten. Het bleef bij een droom.

Literatuur

- V. Cowles — *Wilhelm II. Der letzte deutsche Kaiser*. Frankfurt/Main (1986).
E. Eyck — *Bismarck und das Deutsche Reich*. München (1980).
K. D. Erdmann — *Der Erste Weltkrieg*. München (1980).
S. Haffner — *Het Duitse onvermogen*. Amsterdam (1988).
S. Haffner — *Von Bismarck zu Hitler*. München (1987).

- J. Hartmann — *Das Geschichtsbuch von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Frankfurt/Main (1979).
J. C. G. Röhl — *Kaiser, Hof und Staat. Wilhelm II. und die deutsche Politik*. München (1987).
E. Taylor — *De val van vorstenhuizen*. Leiden (1963).
B. Tuchman — *The guns of August*. New York (1963).
B. Tuchman — *De trotse toren*. Amsterdam/Brussel (1986).
H. U. Wehler — *Das deutsche Kaiserreich 1871-1918*. Göttingen (1980).

A European non-proliferation policy, prospects and problems

onder red. van H. Müller, 399 blz.
Uitg.: Clarendon Press, Oxford,
1987. Prijs: f 40,-.
ISBN: 0.19.829702.5

Ongeveer gelijktijdig met de persberichten (begin 1988) over een mogelijke levering van hoog-verrijkt uranium aan Pakistan en Libië uit Europa, verscheen deze publikatie, op initiatief van het onafhankelijke onderzoeksinstituut „Centre for European Policy Studies (CEPS)”. De spreiding van nucleaire wapens wordt als een belangrijk gevaar erkend voor de wereldorde en de internationale stabiliteit. Het historische overzicht waarmee de publikatie aanvangt bevestigt die stelling.

Het historische overzicht m.b.t. non-proliferatie begint in de jaren 1940-45. Vooral de houding en de activiteiten van de VS, het VK, Canada en de SU komen aan de orde, evenals de vrijwel continu afwijkende houding van Frankrijk. Kenmerkend voor de Franse houding is dat het in 1968 de *Non-proliferation treaty (NPT)* niet ondertekende, maar te kennen gaf dat het zich zou gedragen als had het ondertekend. De rode draad door de non-proliferatiegeschiedenis wordt gevormd door wantrouwen en het handhaven van soevereiniteit en macht, waardoor afspraken worden ontboden, of uitvluchten worden verzonnen. De leidende rol in het streven naar non-proliferatie wordt vervuld door de VS. De Westeuropese landen hanteren een dualistische visie; zij

zijn voorstanders van non-proliferatie maar willen tegelijkertijd handel in nucleaire stoffen voortzetten met landen die niet volledig militair gebruik uitsluiten (nationaal-economisch belang!). Door de nood gedwongen komen de Westeuropese staten echter dichter tot elkaar, hetgeen o.a. blijkt uit afspraken omtrent informatie-uitwisseling van nucleaire transporten naar probleemlanden. Allen zijn het erover eens dat de vele daartoe opgestelde regels een ondoorzichtig bos vormen, dat moet worden getransformeerd in heldere, algemeen geaccepteerde regels. De inzichten in dezen van de EG-staten en de neutrale landen zijn gebaseerd op dezelfde dreiging. Daarmee is de basis gelegd voor een Europese consensus voor non-proliferatie.

Uitgebreid wordt ingegaan op de relatie tussen, en de consequenties van (non-)proliferatie en wapenbeheersing, niet alleen binnen Europa maar ook voor andere werelddelen. Voor het Europese non-proliferatiebeleid, met name in de richting van Azië en Afrika, wordt een aantal aanbevelingen gedaan:

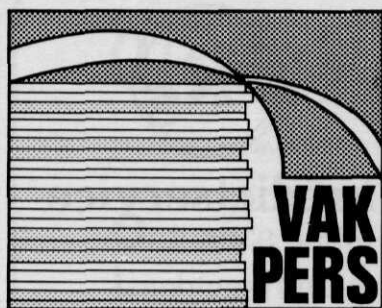
- a. vermijden van ondermijning van het VS-beleid t.a.v. wapenleveranties en „nucleaire handel”;
- b. ondersteuning van de VS-visie dat proliferatie niet wenselijk is en onvermijdelijke repercussies heeft voor de internationale betrekkingen;
- c. het verlenen van financiële en technische ontwikkelingssteun aan de zwakkere regio's;
- d. „nucleaire handel” o.a. laten afhangen van de politieke situatie in die landen;
- e. de Europese landen moeten niet aarzelen hun eigen mogelijkheden te gebruiken voor onafhankelijke activiteiten.

In het tweede deel worden beschouwingen gewijd aan India, Pakistan, Iran, Israël, Libië, Zuid-Afrika, Brazilië en Argentinië. Per land wordt ingegaan op de mogelijkheden voor gebruik van nucleaire energie voor vredesdoeleinden, de houding t.o.v. non-proliferatie, maar ook op de mogelijkheid van het bezit en gebruik van nucleaire wapens. Met name bij dit laatste aspect wordt de noodzakelijkheid van het bezit van nucleaire wapens onderzocht in relatie tot de internationale verhoudingen. Op basis van een aantal feiten en vermoedens wordt geen uitsluitel gegeven of een van de genoemde landen inderdaad kernwapens heeft. Wel wordt voor de Europese landen per genoemd land een aantal aanbevelingen m.b.t. een non-proliferatiebeleid gedaan die in grote lijnen reeds eerder zijn aangegeven.

Het is een interessante publikatie, die met name door de grote hoeveelheid detailinformatie in het eerste deel nogal wat leestijd vraagt. Mij aansluitend bij de schrijvers ben ik ervan overtuigd dat een Europees non-proliferatiebeleid noodzakelijk is. De mogelijkheid is geheel afhankelijk van de politieke wil tot een non-proliferatiebeleid te komen. Het ziet er soms naar uit dat er positieve ontwikkelingen zijn.

P. W. GORISSEN, Ikol art

„Fly by light”

Op 24 maart 1982 vond de eerste vlucht plaats waarbij het vliegtuigbesturingssysteem volledig werd gevoed en gecontroleerd door „fiber optics”. Het was een A-7D, vanaf Edwards AFB in Californië; „fly by light” was een feit. Nadat in de jaren '70 het unieke „fly by wire”-systeem in de F-16 de traditionele mechanische en hydraulische besturingssystemen uiteindelijk naar het vliegtuigmuseum zou verbannen, betreft „fly by light” een nog opmerkelijker technologische verbetering. Het gewicht van het vliegtuigbesturingssysteem wordt drastisch verminderd en de verwerkingscapaciteit van de vluchtbesturingsdata wordt verveelvoudigd. Het belangrijkste winstpunt betreft echter de toegenomen betrouwbaarheid in vredes- en oorlogstijd. Fiber optics zijn immers immuun voor EMI (elektronische interferentie) en EMP (elektromagnetische puls). Dat wil nog niet zeggen dat „fly by light”-systemen nu al direct operationeel beschikbaar zijn. Daarvoor zijn nog vele verdere beproevingen noodzakelijk. Een van de beproevingen betreft de nieuwe generatie jachtvliegtuigen zoals die nu in de USAF wordt gedefinieerd en ontworpen onder de naam Advanced Tactical Fighter (ATF). De dataverwerkingscapaciteiten van deze ATF worden geprojecteerd op het vijfvoudige van de F-15 of F-16. De vereiste topcapaciteit van 50 miljoen bits/sec kan op het ogenblik alleen op geloofwaardige wijze via „fiber optics” worden verkregen; deze worden echter niet alleen voor de vluchtbesturingssystemen ge-

schikt gemaakt. Het principe is evenzeer geschikt voor de verbinding- en voortstuwingssystemen en voor de avionica van vliegtuigen. Reeds nu vliegt de AV-8B van het US Marine Corps operationeel met „fiber optics” v.w.b. de dataverwerking van het navigatiesysteem. Uiteraard is dat niet zo kritisch als het controleren van het vluchtbesturingssysteem. Wel levert het de nodige ervaring op v.w.b. de betrouwbaarheid en het gegeven dat het onderhoudspersoneel in het operationele gebruik met succes met de dunne „fiber cables” kan omgaan; en dat op plaatsen waar ook brandstof, olie en andere vloeistoffen invloed uitoefenen.

Andere korte-termijntoepassingen van „fiber optics” worden voorzien, resp. overwogen voor de F/A-18 en de „night attack”-versie van de AV-8B. Voorts heeft de US Navy een heus luchtschip op stapel staan; het betreft een platform voor een „over the horizon”-radar voor „early warning” van cruise missiles. Afgezien van de vormgeving gaat iedere vergelijking met een Zeppelin mank. Zowel besturing als de database tussen radar en zender zijn gebaseerd op „fiber optics”. Verder heeft de US Army ook fiber optics op het oog voor haar nieuwe helikopterproject (Advanced Tactical Helicopter: i.p.v. de eerdere naamgeving LHX, teneinde dezelfde status te verwerven als de Air Force ATF en de Navy ATA). De belangstelling van de US Army voor „fly by light” wordt primair gevoed door de geringere kwetsbaarheid. Voorspand zijn de kosten en complexiteit van „fiber optics”-systemen van dien aard, dat verdere ontwikkelingen noodzakelijk zijn. Een van

de veelbelovende ontwikkelingen betreft de zg. „single mode optical fibers” i.p.v. de huidige multimode-systemen. Het voordeel van „single mode” betreft het gegeven dat één lichtstraal 12 mijl „aflegt” alvorens 50 procent van de oorspronkelijke lichtintensiteit is geabsorbeerd; v.w.b. multimode bedraagt de vergelijkbare afstand 2,5 mijl, een factor 5 minder. En voor zover de afstand niet zo belangrijk is (als in vliegtuigen) dan geldt in ieder geval de nog betere „anti-radiation”-capaciteit. Ook hier is de vergelijking spectaculair. Lopen multimode-fibers door een stralingsdosis van 3700 rad een signaalsterkteverlies van 12 dB op — hetgeen in feite het totale verlies van het lichtsignaal betekent — het verlies voor single mode bedraagt maar 3 dB. Ook wordt na een nucleaire explosie geen blijvende schade in ontvangers en zenders aangericht, zoals dat bij traditionele elektronische verbindingen wel het geval is. Behalve de voordelen zijn er uiteraard ook nadelen: ten eerste de kosten. Maar ook de kwetsbaarheid van de zeer dunne fiberdraden en de noodzaak voor gespecialiseerde opleiding voor onderhoud en reparatie. Ten slotte is een potentieel onacceptabel signaalverlies bij de vele koppelingen en verbindingen nog steeds aanwezig. De vooruitgang van de technologie gaat evenwel zo snel dat schr. niet eraan twijfelt dat de genoemde nadelen slechts tijdelijk zijn. „Fly by light” zal voor de huidige generatie F-16-vliegers in de Koninklijke luchtmacht net zo normaal worden als „fly by wire”.

J. Rhea — Fly by light. *Air Force Mag.* (1988)(3)98-103.

B. A. C. DROSTE, kol KLu